

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

**Verlagen van archeologische
toevalsvondsten uit 2017 waar geen verder
terreinonderzoek nodig of mogelijk was.**

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Verslagen van archeologische toevalsvondsten uit 2017 waar geen verder terreinonderzoek nodig of mogelijk was.

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 113

AUTEURS

Katrien Cousserier, Ine Demerre, Erwin Meylemans, Jan Moens, Sofie Vanhoutte, Johan Van Laecke, Kristof Verelst en Geert Vynckier

JAAR VAN UITGAVE

2019

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Sonja Vanblaere

LEDEN KLANKBORDGROEP

Katrien Cousserier, Ine Demerre, Erwin Meylemans, Jan Moens, Marnix Pieters, Sofie Vanhoutte en Geert Vynckier

OMSLAGILLUSTRATIE

Collage van toevalsvondsten: van links boven verder in wijzerzin:
Ledeganckkaai in Antwerpen, Pastorijsstraat 3 in Borsbeke, Wolfhaegen 130 in Neerijse en twee maal Zwinmonding in Knokke-Heist.
© Onroerend Erfgoed, foto's: Geert Vynckier, Jan Moens en Sofie Vanhoutte.

agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678
D/2019/3241/058

VERSLAGEN VAN
ARCHEOLOGISCHE
TOEVALSVONDSTEN
UIT 2017 WAAR
GEEN VERDER
TERREINONDERZOEK
NODIG OF MOGELIJK
WAS

COUSSERIER KATRIEN, DEMERRE INE, MEYLEMANS ERWIN, MOENS JAN,
VANHOUTTE SOFIE, VAN LAECKE JOHAN, VERELST KRISTOF & VYNCKIER GEERT

Inhoud

1	INLEIDING.....	7
2	16DE EEUW	9
2.1	TOEVALSVONDST ID 160: ALLEWAERTSTRAAT 10 IN ANTWERPEN (PROV. ANTWERPEN).	9
2.1.1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	9
2.1.2	SITUERING.....	10
2.1.3	HISTORISCHE GEGEVENS.....	11
2.1.4	VASTSTELLINGEN EN EVALUATIE OP HET TERREIN	11
2.1.5	AFSPRAKEN EN CONCLUSIES	14
3	18DE EEUW	15
3.1	TOEVALSVONDST ID 196: PASTORIJSTRAAT 3 IN BORSBEKE – HERZELE (PROV. OOST-VLAANDEREN).....	15
3.1.1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	15
3.1.2	SITUERING.....	16
3.1.3	HISTORISCHE GEGEVENS.....	17
3.1.4	VASTSTELLINGEN EN EVALUATIE OP HET TERREIN	17
3.1.5	AFSPRAKEN EN CONCLUSIES	20
3.1.6	BIBLIOGRAFIE.....	20
4	19DE EEUW	21
4.1	TOEVALSVONDST ID 219: LEDEGANCKKAAI 21 IN ANTWERPEN (PROV. ANTWERPEN).....	21
4.1.1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	21
4.1.2	SITUERING.....	22
4.1.3	HISTORISCHE GEGEVENS.....	23
4.1.4	VASTSTELLINGEN EN EVALUATIE OP HET TERREIN	26
4.1.5	AFSPRAKEN EN CONCLUSIES	27
4.1.6	BIBLIOGRAFIE.....	27
4.2	TOEVALSVONDST ID 162: BRUSSELSESTRAAT 203 IN LEUVEN (PROV.VLAAMS-BRABANT)..	28
4.2.1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	28
4.2.2	SITUERING.....	29
4.2.3	HISTORISCHE GEGEVENS.....	30
4.2.4	VASTSTELLINGEN EN EVALUATIE OP HET TERREIN	30
4.2.5	AFSPRAKEN EN CONCLUSIES	31
4.2.6	BIBLIOGRAFIE.....	31
4.3	TOEVALSVONDST ID 186: MEDEKERSVELD 99 IN KUMTICH – TIENEN (PROV. VLAAMS-BRABANT).....	32
4.3.1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	32
4.3.3	SITUERING.....	33

4.8.5	AFSPRAKEN EN CONCLUSIES	75
4.9	TOEVALSVONDST ID 176: LICHTERSTRAAT 20 IN PUURS (PROV. ANTWERPEN)	76
4.9.1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	76
4.9.2	SITUERING	76
4.9.3	HISTORISCHE GEGEVENS	77
4.9.4	VASTSTELLING EN EVALUATIE OP HET TERREIN	80
4.9.5	AFSPRAKEN EN CONCLUSIES	85
5	20STE EEUW: TWEEDE WERELDOORLOG	86
5.1	TOEVALSVONDST ID 163 EN 165: STRAND ZWINMONDING IN KNOKKE-HEIST (PROV. WEST-VLAANDEREN).....	86
5.1.1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	86
5.1.2	SITUERING	87
5.1.3	VASTSTELLINGEN EN EVALUATIE OP HET TERREIN	89
5.1.4	HISTORISCHE GEGEVENS	93
5.1.5	AFSPRAKEN EN CONCLUSIES	97
5.1.6	BIBLIOGRAFIE	98
5.2	TOEVALSVONDST ID 171: STRAND ZWINMONDING IN KNOKKE-HEIST (PROV. WEST-VLAANDEREN).....	99
5.2.1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	99
5.2.2	SITUERING	100
5.2.3	VASTSTELLINGEN EN EVALUATIE OP HET TERREIN	103
5.2.4	HISTORISCHE GEGEVENS	105
5.2.5	AFSPRAKEN EN CONCLUSIES	108
6	PERIODE ONBEPAALD	109
6.1	TOEVALSVONDST ID 183: DORPSSTRAAT 11 IN KAMPENHOUT (PROV. VLAAMS-BRABANT)	109
6.1.1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	109
6.1.2	SITUERING	110
6.1.3	HISTORISCHE GEGEVENS	111
6.1.4	VASTSTELLINGEN EN EVALUATIE OP HET TERREIN	111
6.1.5	AFSPRAKEN EN CONCLUSIES	113

1 INLEIDING

Zoals vastgelegd in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 (Hoofdstuk 5. Archeologie – Onderafdeling 4. Toevalsvondsten) en verduidelijkt in de bijhorende Memorie van Toelichting is het agentschap Onroerend Erfgoed verantwoordelijk voor het onderzoek van toevalsvondsten.

Een toevalsvondst moet altijd op korte termijn behandeld worden. Hierdoor beperkt de onderzoeksoopdracht zich tot het evalueren van het bodemarchief en het *ex situ* bewaren van mogelijk archeologisch materiaal dat dreigt vernietigd te worden. Binnen deze context is een voorafgaand bureauonderzoek niet mogelijk.

Als een toevalsvondst niet *in situ* bewaard kan blijven en verder terreinonderzoek nodig is, wordt een toelating gegenereerd tot het 'uitvoeren van een archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstelling'. Het onderzoek komt in een archeologierapport en een eindverslag.

Vaak is onderzoek met ingreep in de bodem echter niet nodig. Wanneer dergelijke toevalsvondsten wel archeologisch relevante informatie opleveren, beperkt het terreinonderzoek zich tot de documentatie van de toevalsvondst. Dit gebeurt:

- bij een vondst die niet bedreigd is en *in situ* bewaard blijft,
- als de vondst niet meer *in situ* is en de vindplaats verder archeologievrij is,
- als terreinonderzoek niet mogelijk is, bv. bij ontoegankelijk terrein of bij een sterk verontreinigde bodem.

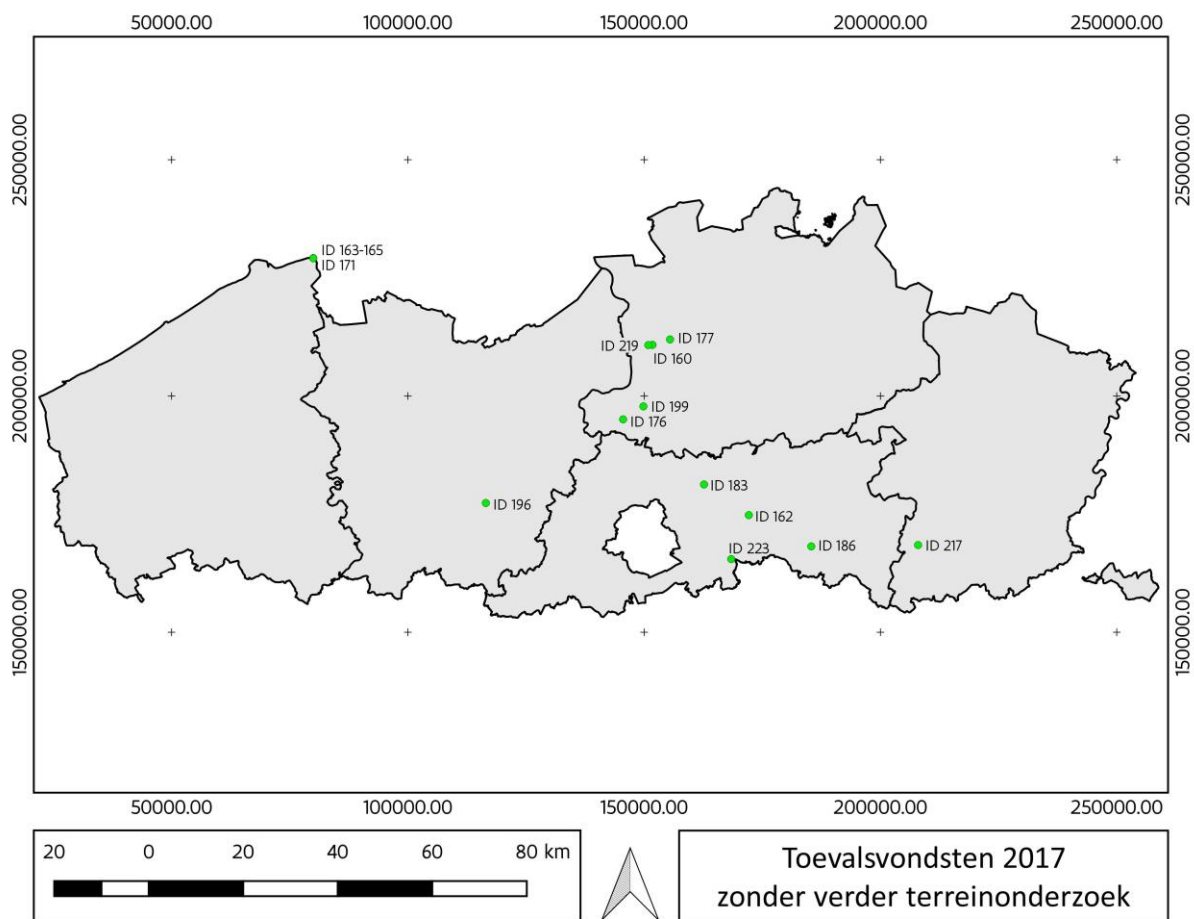
In deze gevallen wordt naast het opnemen van de informatie in de toevalsvondstenapplicatie een apart verslag opgemaakt.

Deze publicatie bundelt die verslagen van de terreinevaluaties van de toevalsvondsten uit 2017 in Vlaanderen zonder archeologierapport of eindverslag maar met nuttige archeologische informatie.

De toevalsvondsten in kwestie zijn verspreid over heel Vlaanderen. De verslagen zijn geordend volgens de situering van de toevalsvondst in de tijd¹. De oudste toevalsvondst dateert uit de 16de eeuw, de jongste uit de Tweede Wereldoorlog.

¹ Met dank aan Sylvia Mazereel (agentschap Onroerend Erfgoed) voor het lay-outen van dit document.

Lokalisatie van de toevalsvondsten uit 2017 waar geen verder terreinonderzoek nodig of mogelijk was en die toch archeologisch relevante informatie opleverden:

- ID 160: Allewaertstraat 10 – Antwerpen
- ID 162: Brusselsestraat 203 – Leuven
- ID 163 en ID 165: Strand Zwinmondig – Knokke-Heist
- ID 171: Strand Zwinmondig – Knokke-Heist
- ID 176: Lichterstraat 20 – Puurs
- ID 177: Noordersingel – Borgerhout
- ID 183: Dorpsstraat 11 – Kampenhout
- ID 186: Medekersveld 99 – Kuntich-Tienen
- ID 196: Pastorijsstraat 3 – Borsbeke-Herzele
- ID 199: Advokaatstraat 41 – Boom
- ID 209: Advokaatstraat 22 en 30/32 – Boom
- ID 217: Speelhoflaan 5 – Sint-Truiden
- ID 219: Ledeganckkaai 21 – Antwerpen
- ID 223: Wolfshaegen 130 – Neerijse-Huldenberg

2 16DE EEUW

2.1 TOEVALSVONDST ID 160: ALLEWAERTSTRAAT 10 IN ANTWERPEN (PROV. ANTWERPEN).

2.1.1 Administratieve gegevens

Gemeente: Antwerpen, Deelgemeente: Antwerpen
Adres: Allewaertstraat 10
Kadasterlocatie: Antwerpen 11de afd., sectie L, perceel 3700/00T000
Ligging: 51°12'26,34"NB / 4°23'39,43"OL (WGS84) – x: 151784,028 / y: 210817,351 (Lambert 72)
Eigenaar: privaat persoon
Dossier toevalsvondst: ID 160 (melding ID 157)
Datum vondstmelding: 26/04/2017
Evaluatie ter plaatse: 27/04/2016 (Geert Vynckier)
CAI ID: 215156
Opmaak verslag: Geert Vynckier (geert.vynckier@vlaanderen.be)
Foto's: Geert Vynckier (agentschap Onroerend Erfgoed)
Aanmaak plan: Johan Van Laecke (agentschap Onroerend Erfgoed)

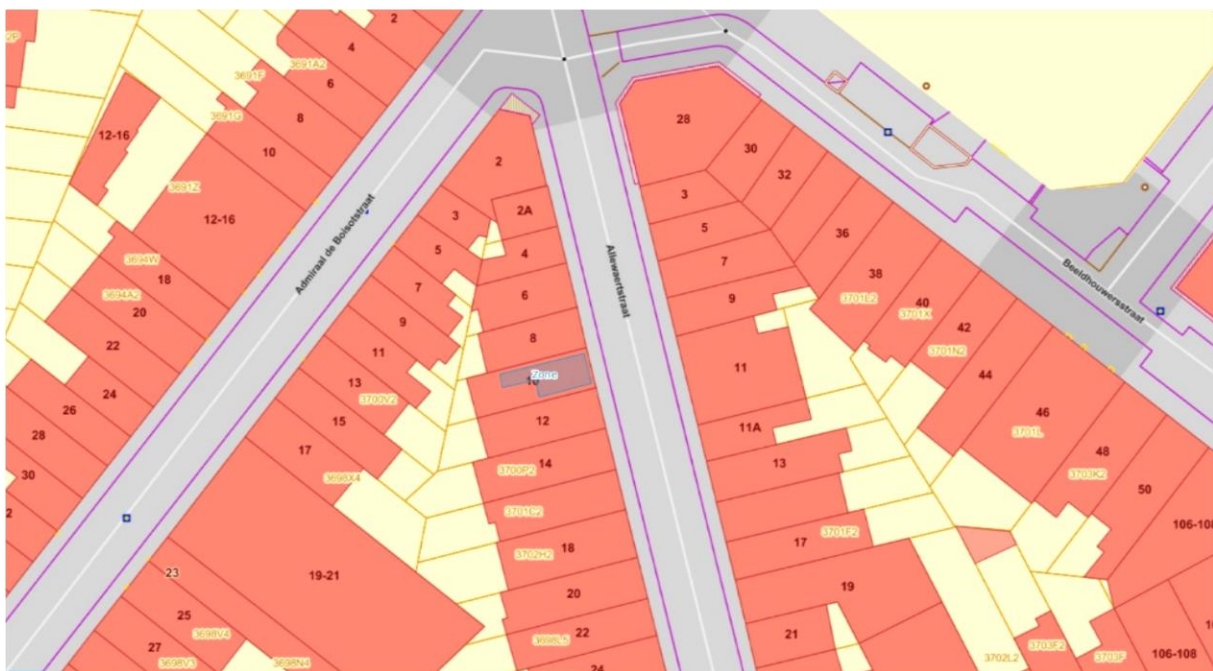

2.1.2 Situering

Tijdens het uitgraven van de vloer van de kelders aan de Allewaertstraat 10 in Antwerpen vond de eigenaar doorlopend in drie aparte kelders de restanten van een bakstenen muur (fig. 1 & 2). De stadsarcheologen van de stad Antwerpen kwamen langs en meldden de toevondst aan het agentschap Onroerend Erfgoed. Na contact met de eigenaar en de stadarcheologen werd de site bezocht op 27/04/2017 om de vondsten te evalueren.

Figuur 1: Situering van de vondstlocatie op het topografisch plan (© AGIV).

Figuur 2: Situering van de vondstlocatie op het kadasterplan (© AGIV).

2.1.3 Historische gegevens

Hier zijn de restanten van de 16de-eeuwse (1542-1571) citadel bewaard. Waarschijnlijk betreft het een zijmuur van de 'poterne', de gang naar de kazemat. Het geheel hoort bij het bastion Toledo. Op een kaart waar de citadel werd geprojecteerd op het kadasterplan uit 1863 is dit duidelijk te zien (fig. 3). Op de kaart van Graaf de Ferraris (1771-1778) daarentegen is de muur van de 'poterne' niet aangegeven (fig. 4).

Figuur 3: De vondstlocatie op de kadasterkaart uit 1863 (© Stad Antwerpen dienst archeologie).

Figuur 4: De vondstlocatie op de kaart van Graaf de Ferraris 1771-1778 (© AGIV).

2.1.4 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

De muurrestanten werden opgeschoond, gefotografeerd en geregistreerd. In drie naast elkaar liggende kelders werd de doorlopende muur aangetroffen (fig. 5-7). Deze was in 1874 overal tot op eenzelfde niveau afgebroken en was opgebouwd met bakstenen variërend van 17x9x5 tot 20x10x5 cm en gemetseld met een geel-grijze kalkmortel. Op één plaats was op het bovenste vlakke niveau van de muur een vlek grijswitte cementmortel aanwezig. Tegen de zuidzijde van de muur liep overal een geelbruine gevlekte zandige opvullingslaag. Tegen de noordzijde daarentegen bestond de opvulling uit een bruine tot donkerbruine zandlemige laag met mortel- en baksteenfragmenten. De muur was op enkele plaatsen vernield door latere vergravingen. Aan de zuidzijde van de muur, in één van de

kelders, werd een controleputje uitgegraven om te kijken hoe diep de muur nog zat. In dit profiel is duidelijk te zien dat het metselwerk goed is afgewerkt en tot een diepte van minstens 1 m onder het vloerniveau van de kelder reikt. Het betreft hier dus zeker niet een fundering maar een opgaande muur (fig. 8).

Figuur 5: Muurresten van in de oostelijke kelder (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 6: Muurresten in de middelste kelder (© agentschap Onroerend Erfgoed).

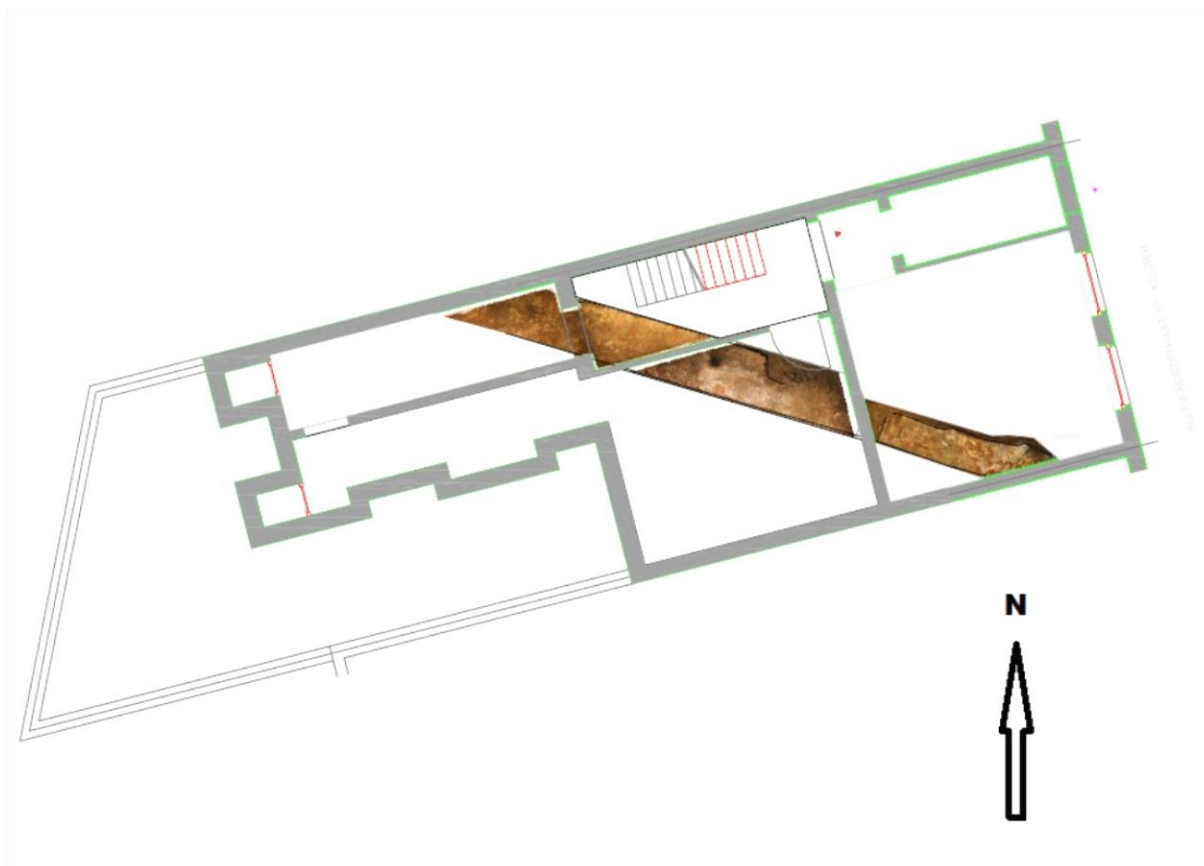
Figuur 7: Muurresten in de noordelijke keldergang (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 8: Controleputje met profiel op de muur in de middelste kelder (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Op woensdag 03/05/2017 werd het muurtracé ingemeten door landmeter-expert Johan Van Laecke zodat ze konden geprojecteerd worden op het kelderplan (fig. 9).

Figuur 9: Situering van het muurtracé op het gebouwenplan (© agentschap Onroerend Erfgoed).

2.1.5 Afspraken en conclusies

In de kelders van een huis in het Antwerpse stadscentrum kwam een stukje muur van de 16de-eeuwse citadel aan het licht. Met de eigenares en met Veerle Hendriks, consulent archeologie van de stad Antwerpen, werd overeengekomen de toevalsvondst *in situ* te bewaren. Deze muurresten worden tijdens de verbouwingswerken afgedekt vooraleer er een betonvloer wordt overgelegd. Het plan van het muurtracé kan gebruikt worden om de puzzelstukjes van de verschillende registraties van de citadel in de buurt aan elkaar te plakken. De toevalsvondst werd gesloten als bewaard *in situ*.

3 18DE EEUW

3.1 TOEVALSVONDST ID 196: PASTORIJSTRAAT 3 IN BORSBEKE – HERZELE (PROV. OOST-VLAANDEREN).

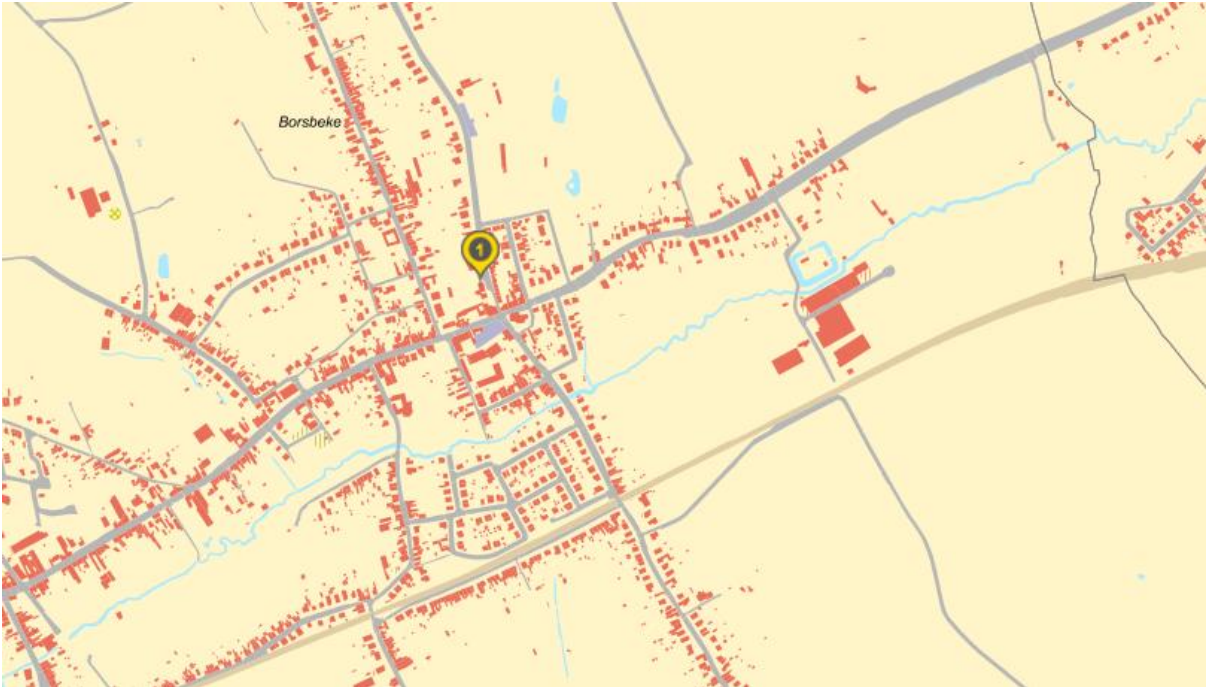
3.1.1 Administratieve gegevens

Gemeente: Herzele, Deelgemeente: Borsbeke
Adres: Pastorijsstraat 3
Kadaster locatie: 3de afd., Sectie B, nr. 276
Ligging: 50°54'20"NB / 3°53'33"OL (WGS84) – x: 116501,635 / y: 177353,764 (Lambert 72)
Eigenaar: Gemeente Herzele
Dossier toevalsvondst: ID 196 (melding ID 197)
Datum vondstmelding: 11/09/2017
Evaluatie ter plaatse: 14/09/2017 (Jan Moens)
CAI ID: 221022
Opmaak verslag: Jan Moens (jan.moens@vlaanderen.be)
Foto's: Jan Moens (agentschap Onroerend Erfgoed)

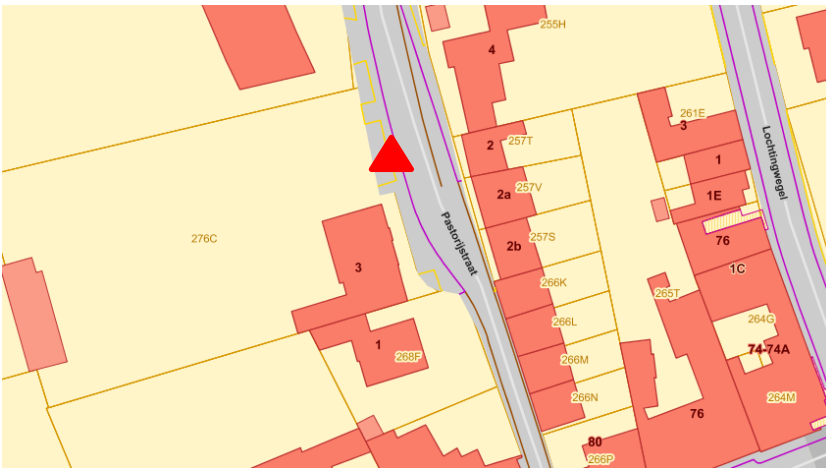

3.1.2 Situering

Naar aanleiding van de aanleg van een helling voor rolstoelgebruikers kwamen bij graafwerken aan de rechterzijde van de huidige pastorie muurresten aan het licht (fig. 10). Deze resten situeren zich ten oosten van de perceelsgrens aan de straatzijde van de pastorietuin (fig. 11 & 12). Er werd hierop een vondstmelding gedaan bij het agentschap Onroerend Erfgoed. De zone waarin de sporen zich situeren, werden niet verder betreden en de werken op dit deel van het terrein werden opgeschort.

Figuur 10: Situering van de locatie van de vondstmelding op de topografische kaart (© AGIV).

Figuur 11: Situering van de locatie van de vondstmelding op het kadasterplan (rode driehoek) (© AGIV).

Figuur 12: Foto van het perceel waar de vondstmelding zich situeert (rode pijl) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

3.1.3 Historische gegevens

Een eerste evaluatie van de historische kaarten laat zien dat op de Graaf de Ferrariskaart uit 1771-1778 twee gebouwen staan afgebeeld (fig. 15). In de Atlas der Buurtwegen (1841) (fig. 16) en op de kaart van P.-C. Popp (1842-1879) (fig. 17) zijn dezelfde gebouwen te zien. Het meest noordelijke van deze gebouwen is de voorganger van de huidige pastorie. Aan de straatzijde is een kleine uitbouw te zien die in verband moet te brengen zijn met de aangesneden gebouwresten².

3.1.4 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Bij het bezoek ter plaatse kon vastgesteld worden dat er een aantal muurresten in baksteen zichtbaar waren en dat op één punt door de aannemer iets dieper gegraven was tot het niveau van een oude vloer, bestaande uit vierkante zwarte ceramiektegels. Deze resten moeten in verband gebracht worden met een oude kelder op deze plaats (fig. 13 & 14). Een deel hiervan situeert zich nog onder het huidige oppervlak.

² Agentschap Onroerend Erfgoed 2017a.

Figuur 13: Zicht op de werken ter hoogte van de oude pastorie (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 14: Aangesneden gebouwrestanten in baksteen en een vloerniveau bestaande uit zwarte tegels. Zicht naar noorden (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 15: Zicht op de dorpskern op het plan van Graaf de Ferraris (1771-1778) (© AGIV).

Figuur 16: Situering van het perceel in de Atlas der Buurtwegen (1841) (© AGIV).

Figuur 17: Situering op de kadasterkaart van P.-C. Popp (1842-1879) (© AGIV).

3.1.5 Afspraken en conclusies

Overleg met de verantwoordelijke op het terrein leerde dat alle gebouwresten *in situ* bewaard blijven. Het vrijmaken van de muren en kelder zouden stabiliteitsproblemen kunnen veroorzaken met het oog op de aanleg van de helling voor rolstoelgebruikers. Bovendien zou dit leiden tot bijkomende kosten om de kelder op te vullen om opnieuw een stabiele ondergrond te bekomen. Daarom werd beslist om in deze zaak geen verdere stappen te ondernemen en het terrein vrij te geven.

3.1.6 Bibliografie

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017a: *Pastorie Sint-Antoniusparochie* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/8962> (geraadpleegd op 15 januari 2019).

4 19DE EEUW

4.1 TOEVALSVONDST ID 219: LEDEGANCKKAAI 21 IN ANTWERPEN (PROV. ANTWERPEN).

4.1.1 Administratieve gegevens

Gemeente:	Antwerpen, Deelgemeente: Antwerpen
Adres:	Ledeganckkaai 21
Kadaster locatie:	openbaar domein
Ligging:	tussen 51°12'26,197"NB / 4°22'56,482" OL (WGS84) – x: 150950,294 / y: 210812,702 (Lambert 72); 51°12'26,161"NB / 4°22'56,468" OL (WGS84) – x: 150950,022 / y: 210811,590 (Lambert 72); 51°12'23,495"NB / 4°22'51,560" OL (WGS84) – x: 150854,759 / y: 210729,182 (Lambert 72) en 51°12'42,596"NB / 4°22'49,890" OL (WGS84) – x: 150822,241 / y: 211319,474 (Lambert 72)
Eigenaar:	Waterwegen en Zeekanaal NV – Afdeling Zeeschelde
Dossier toevalsvondst:	ID 219 (melding ID 221)
Datum vondstmelding:	08/11/2017
Evaluatie ter plaatse:	09/11/2017 (Geert Vynckier)
CAI ID:	217072
Opmaak verslag:	Geert Vynckier (geert.vynckier@vlaanderen.be)
Foto's:	Geert Vynckier (agentschap Onroerend Erfgoed)

4.1.2 Situering

Tijdens grootschalige infrastructuurwerken aan de kaaimuren in Antwerpen-Zuid, ter hoogte van de Ledeganckkaai werden bij het uitgraven van de werkput van 10 m diep tien groepen van grote palen aangetroffen. Ze bestonden steeds uit drie rijen palen, 7 tot 10 stuks, loodrecht op de Schelde gericht.

Figuur 18: Situering van de vondstlocatie op open streetmap (© AGIV).

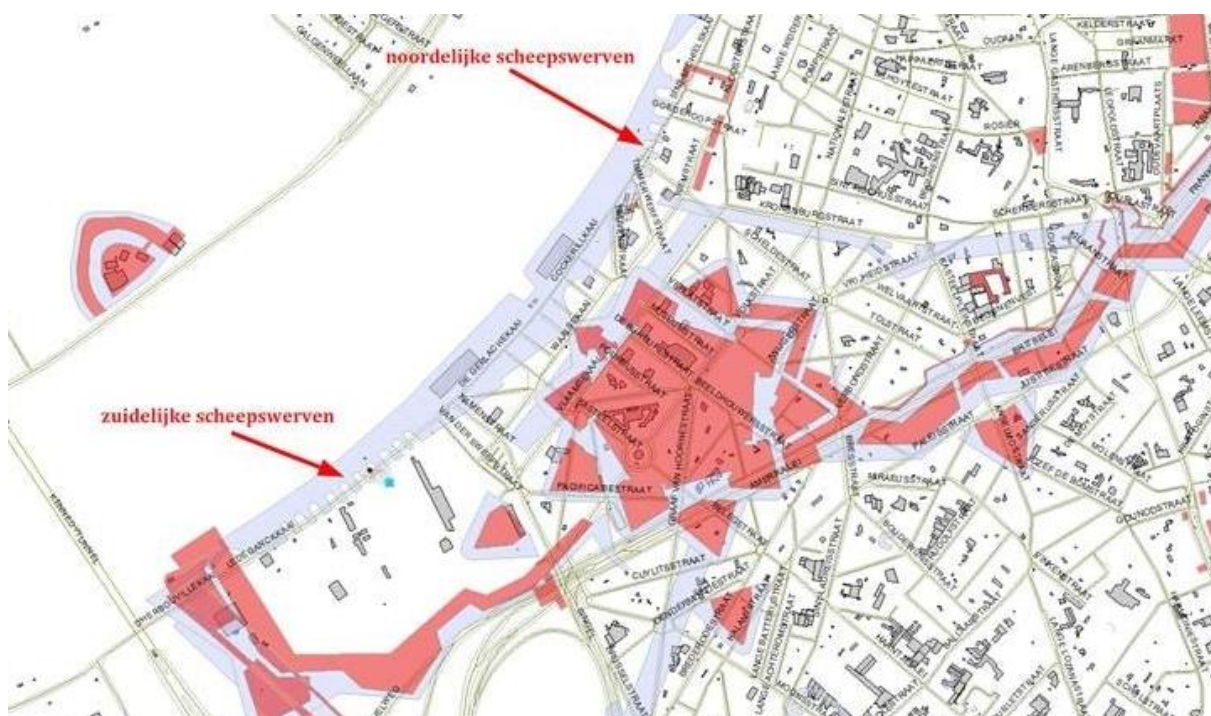

Figuur 19: Situering van de vondstlocatie op het GRB (© AGIV).

4.1.3 Historische gegevens³

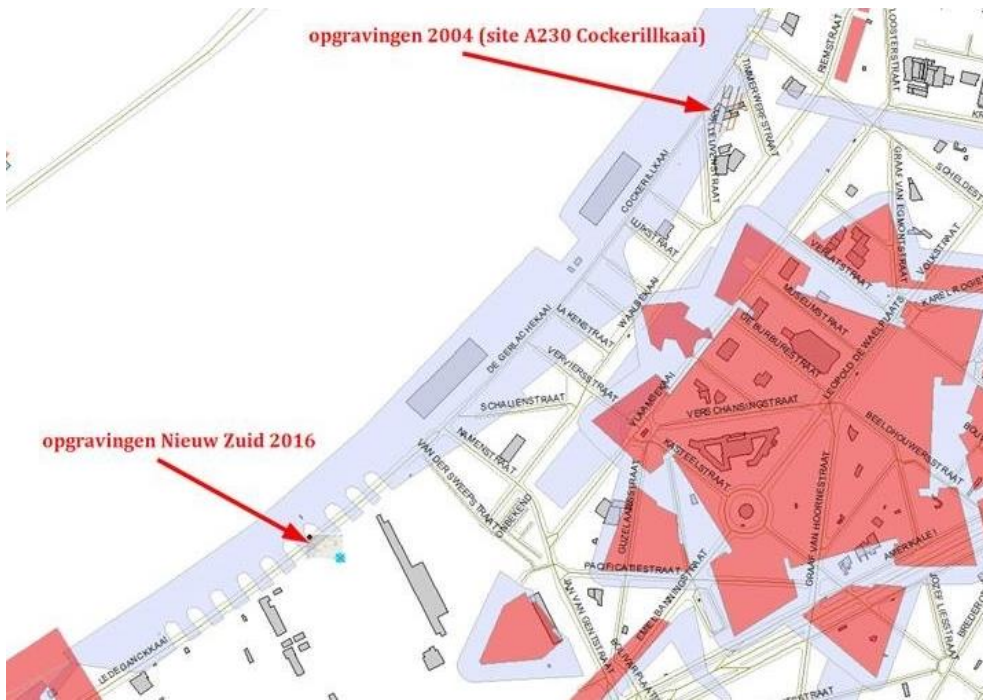
Op de plaats van de toevalsvondst is op de historische kaarten weinig te zien van de uitbouw van een kaaimuur langs de Ledeganckkaai. Wel is geweten dat in het begin van de 19de eeuw (ca. 1805), iets meer naar het oosten, de Napoleontische scheepswerven lagen (fig. 20). Tijdens een opgraving in 2004, uitgevoerd door de Dienst Archeologie van de Stad Antwerpen (fig. 21), trof men meer naar het noorden langs de Cockerillkaai een aantal houten structuren behorend tot een scheepswerf aan⁴. Dendrochronologie gaf als kapdatum van deze palen 1808-1810. Het was in die periode dat volgens historische bronnen Napoleon na een bezoek aan Antwerpen in 1803 de opdracht gaf een militair arsenaal en scheepswerf te bouwen. De tiende sloopshelling werd pas in 1808 uitgevoerd. In 2016 trof men bij een tweede opgraving in het Zuid opnieuw meerdere palen aan net ten oosten van de huidige werkput (fig. 22). Waarschijnlijk maakten de aangetroffen structuren op deze opgraving ook deel uit van de Napoleontische bouwwerken.

Figuur 20: Antwerpen-Zuid met plaatsaanduiding van de Napoleontische scheepswerven (© Stad Antwerpen archeologische dienst).

³ Informatie en afbeeldingen uit Agentschap Onroerend Erfgoed 2017b en Motivatie nota Onroerend Erfgoed opgemaakt door Technum (Oostende) en SBE (Sint-Niklaas) (Technum & SBE (red.) s.d.). Informatie en plannen bekomen van Tim Bellens van de Stad Antwerpen dienst archeologie.

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017c.

Figuur 21: Antwerpen-Zuid met aanduiding van de Napoleontische scheepswerven en de twee uitgevoerde opgravingen (© Stad Antwerpen archeologische dienst).

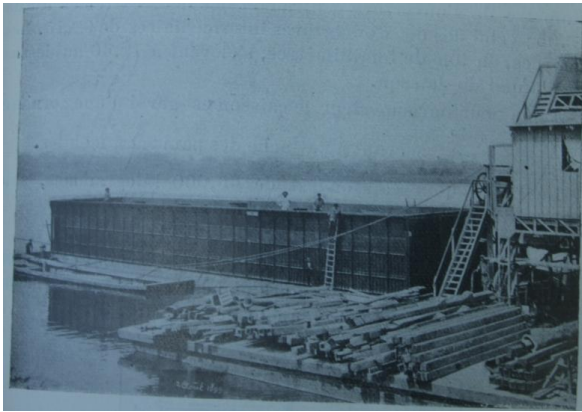
Figuur 22: Antwerpen-Zuid met aanduiding van de Napoleontische scheepswerven, de opgraving uitgevoerd in 2016 en de palencluster aldaar aangetroffen (© Stad Antwerpen dienst archeologie en RAAP).

Een ingrijpende en grootschalige verandering van de Scheldekaaien, die uitgevoerd werd om de havenactiviteiten uit te breiden, gebeurde tussen 1877 en 1883. Essentieel onderdeel bij deze werken was het bouwen van een kaaimuur langs de rechteroever van de Schelde, vanaf de Kattendijksluis tot net voorbij de Ledeganckkaai (fig. 23). Een strook van 80 m breed werd ingericht met kades, havenkranen, treinsporen en opslagplaatsen. Daarnaast kwam een rijweg van 20 m breed, waarlangs nieuwe gebouwen werden opgetrokken.

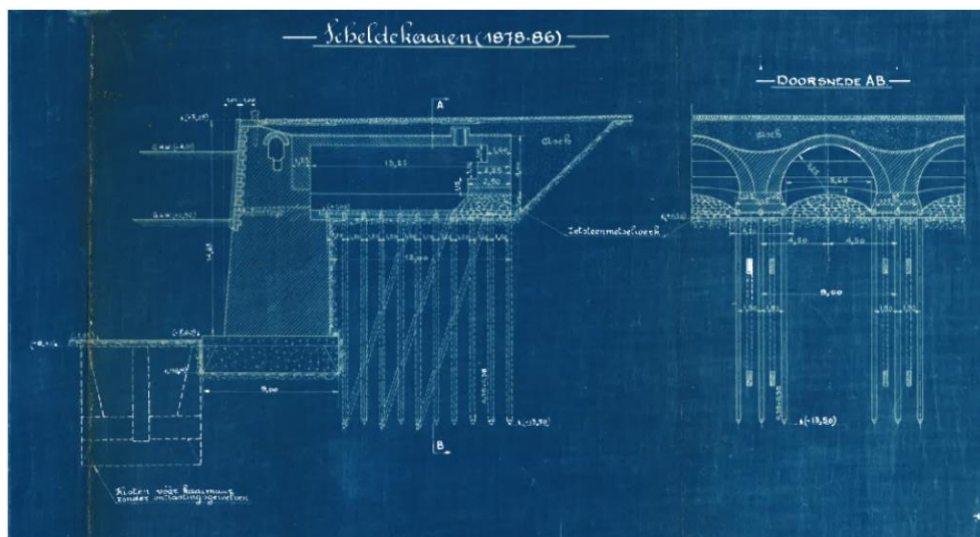
Specifiek deze kaaimuur was opgebouwd in de periode 1878 tot 1886 en maakte deel uit van de eerste sectie van de noordelijke Scheldekaaien. Ze was opgebouwd uit 11 zinkkasten (caissons) van 25 m lang, 9 m breed en 2,5 tot 5 m hoog. Deze werden aangevuld met zand- en hardsteenconstructies en

ondersteund door houten kadepalen. Dit gedeelte onderging in 1905 verschuivingen en verzakkingen, waardoor het nodig was ontlastingskelders met drains achter de kaaimuur aan te leggen (fig. 24). Plannen (blauwdruk) hiervan worden bewaard in het archief van de stad Antwerpen. Hierop zijn duidelijk achter de kaaimuur en de caisson de ontlastingskelders te zien die een tongewelf hadden. Waar de tongewelven van deze kelders samenkwamen, werd de ondergrond verstevigd met diep ingehaide palen: drie rijen van 10 palen loodrecht op de Schelde. Tussen de palenclusters was er een afstand van 9 m voorzien. Ook enkele schuin ingehaide palen zijn zichtbaar op de tekening.

Figuur 23: De caissons en het bouwen van de kaaimuur op het einde van de 19de eeuw (Technum en SBE (red.) s.d.: 7-9, fig. 6 & 10).

Figuur 24: Blauwdruk uit 1878-1886 met de tekeningen van de ontlastingskelders en de onderliggende palen (Technum en SBE (red.) s.d.: 11, fig. 13).

Toen in 2007 een onderzoek werd uitgevoerd naar de stabiliteit van de Scheldekaaien bleek dat de kaaimuur nergens meer voldeed aan de huidige veiligheidsnormen voor stabiliteit (fig. 25). Door de verslechterende staat van de kaaimuren werd dan ook besloten de kaaimuur over grote afstand te vervangen door een nieuwe constructie. Door deze werken zijn de palenclusters opnieuw aan het licht gekomen.

Figuur 25: De slechte toestand van de kaaimuur voor de huidige werken (Technum en SBE (red.) s.d.: 22, fig. 22).

4.1.4 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Het terrein werd bezocht op 09/11/2017. Met de projectingenieur van W&Z werden de vondst en de vondstomstandigheden besproken (fig. 26 & 27). De werkput mocht onder geen beding betreden worden uit veiligheidsoverwegingen. We konden evenmin volledig rond de werf wandelen. We waren dus beperkt om het geheel te bekijken vanuit de noordoostelijke zijde van de werkput. De groepen van palen, zoals zichtbaar op de blauwdruk, waren op het terrein exact te herkennen. Het inmeten van de palen, voorzien op vrijdag 10/11/2017, kon niet doorgaan wegens het beperkt toegankelijk zijn van het terrein, de afstand en de veiligheidsvoorschriften.

Figuur 26: Toestand op het terrein op 09/11/2017 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 27: Toestand op het terrein op 09/11/2017 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

4.1.5 Afspraken en conclusies

Als we de plannen uit 1878-1886 bekijken en de situatie op het terrein hiermee vergelijken gaat het volgens ons duidelijk om hetzelfde. Het betreft hier dus geen palen uit de Napoleontische tijd maar wel palen gerelateerd aan de latere kaaimuur. De werken en het vernieuwen van de kaaien en de zware ingreep in de bodem op het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw hebben met grote zekerheid meerdere oudere sporen vernield. Van een 15-tal palen werd een schijf afgezaagd voor eventueel verder onderzoek.

Zoals vermeld was terreinonderzoek niet mogelijk. Dit werd echter ook niet nodig geacht. Het toevalsvondstdossier werd afgesloten met 'ontoegankelijk terrein' (uit veiligheidsoverwegingen). Indien er nieuwe archeologische resten worden aangetroffen zullen deze gemeld worden aan het agentschap Onroerend Erfgoed zoals mondeling op het terrein afgesproken.

4.1.6 Bibliografie

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017b: *Kaaimuur van de Scheldekaaien met meerpalen* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/211470> (geraadpleegd op 30 januari 2019).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017c: *CAI Databank: CAI Locatie 100558* [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/100558> (geraadpleegd op 30 januari 2019).

TECHNUM & SBE (red.) s.d.: *Scheldekaaien te Antwerpen, Ledeganckkaai en D'Herbouvillekaai: Studie en technische ondersteuning in functie van stabilisatie kaaimuur bestek 16E1/13/20*. Motivatie nota Onroerend Erfgoed.

4.2 TOEVALSVONDST ID 162: BRUSSELSESTRAAT 203 IN LEUVEN (PROV.VLAAMS-BRABANT).

4.2.1 Administratieve gegevens

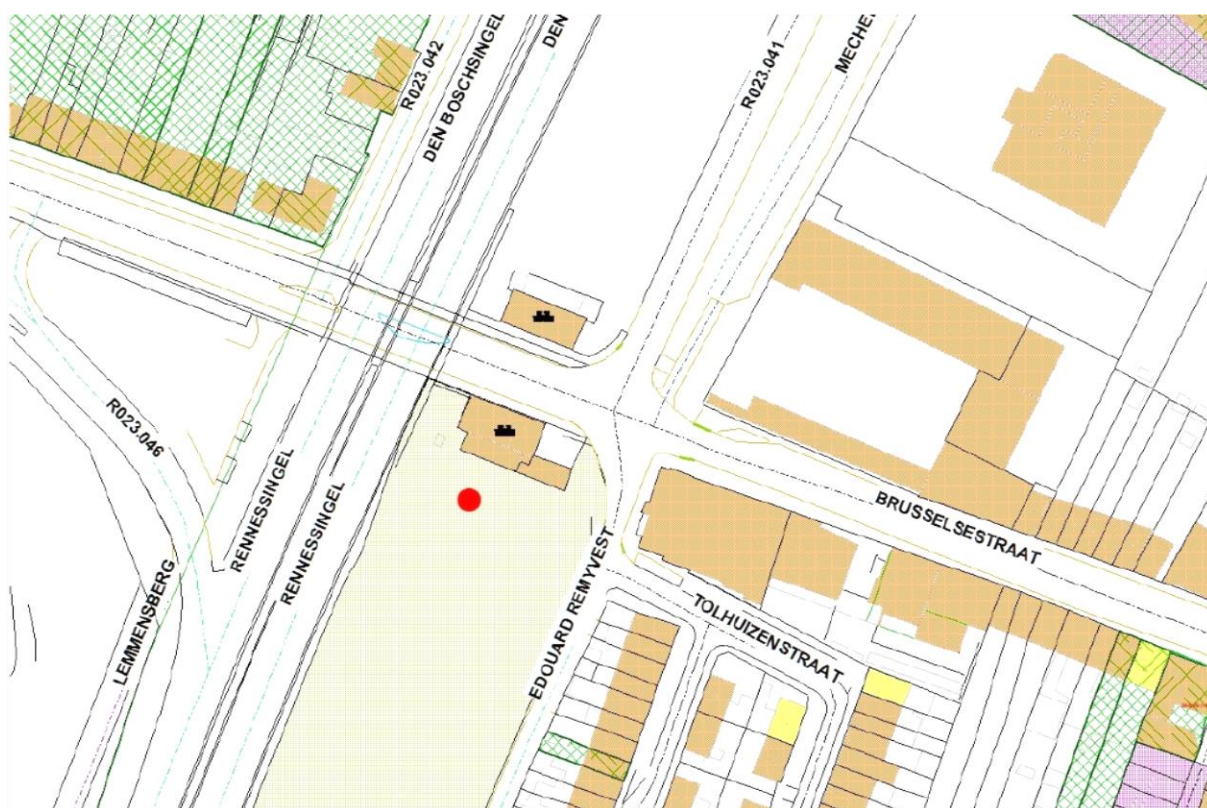
Gemeente: Leuven, Deelgemeente: Leuven
Adres: ter hoogte van Brusselsestraat 203
Kadaster locatie: openbaar domein
Ligging: 50°52'58"NB / 4°41'01"OL (WGS84) – x: 172157,010 / y: 174760,006 (Lambert 72)
Eigenaar: Vlaamse Overheid, agentschap Wegen & Verkeer
Dossier toevalsvondst: ID 162 (melding ID 159)
Datum vondstmelding: 03/05/2017
Evaluatie ter plaatse: 04/05/2017 (Geert Vynckier)
CAI ID: 215232
Opmaak verslag: Geert Vynckier (geert.vynckier@vlaanderen.be)
Foto's: Geert Vynckier (agentschap Onroerend Erfgoed)

4.2.2 Situering

Bij opruimingswerken en kleine graafwerken ten zuiden van het zuidelijke gebouw langs de Brusselsepoort in Leuven en ten oosten van de ring stootte men op resten van een oude bakstenen ijskelder. Deze vondst bevond zich onder een berg grond waarop bomen en struikgewas stonden. De site is gelegen op de plaats waar vroeger de stenen omwalling van de stad Leuven lag die in 1825 volledig werd afgebroken (fig. 28 & 29). De plaats van de vondst is gelegen binnen de archeologische zone van de historische stadskern.

Figuur 28: Situering van de vondstlocatie op het topografisch plan (© AGIV).

Figuur 29: Situering van de vondstlocatie op het kadasterplan (© Archeologische dienst Stad Leuven).

4.2.3 Historische gegevens

Na het afbreken van de stadsomwalling in 1825 bouwde de stad Leuven op deze plaats een bakstenen ijskelder. Deze was gekend maar de exacte locatie ervan niet. In het archief van de stad Leuven is veel informatie over deze ijskelder terug te vinden en er is zelfs een bouwplan bewaard.

Daar de kelder pas in 1825 werd gebouwd, is deze niet op de oude kaarten aanwezig. Ook op de Atlas der Buurtwegen (midden 19de eeuw) is hij echter niet terug te vinden.

Meer info is terug te vinden in de brochure van de provincie Vlaams-Brabant over Ijskelders in Vlaams-Brabant en in het jaarboek van 2009 van het Leuvens Historisch genootschap waarin de ijskelder gedetailleerd beschreven wordt⁵.

4.2.4 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Samen met de vinder Wim Aersten van Regionaal Landschap Dijleland en Leen Cannaeys van erfgoed Leuven werd de site bezocht op 04/05/2017 (fig. 30). Na het bekijken van het bakstenen gewelfje (hiervan was slechts een heel klein deel zichtbaar) werd vernomen dat de ijskelder *in situ* zou bewaard blijven. Een registratie van de vondstlocatie bleek hier dan ook voldoende.

Figuur. 30: De plaats van de toevalsvondst (ter hoogte van de schop) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

⁵ Vanzavelberg G. 2009.

Figuur 31: Het bakstenen gewelf van de oude toegang tot de ijskelder (© agentschap Onroerend Erfgoed).

4.2.5 Afspraken en conclusies

Daar de ijskelder *in situ* bewaard blijft, werd het dossier gesloten als toevalsvondst bewaard *in situ*. In de toekomst heeft men wel de intentie om de ijskelder toegankelijk te maken voor vleermuizen. Hiervoor worden nog verdere besprekingen gehouden tussen Regionaal Landschap Dijleland en de stad Leuven.

4.2.6 Bibliografie

VANZAVELBERG G. 2009: *De ijskelder en tolhuizen aan de Brusselse Poort*. Jaarboek van het Leuvens Historisch Genootschap IV, Leuven.

4.3 TOEVALSVONDST ID 186: MEDEKERSVELD 99 IN KUMTICH – TIENEN (PROV. VLAAMS-BRABANT).

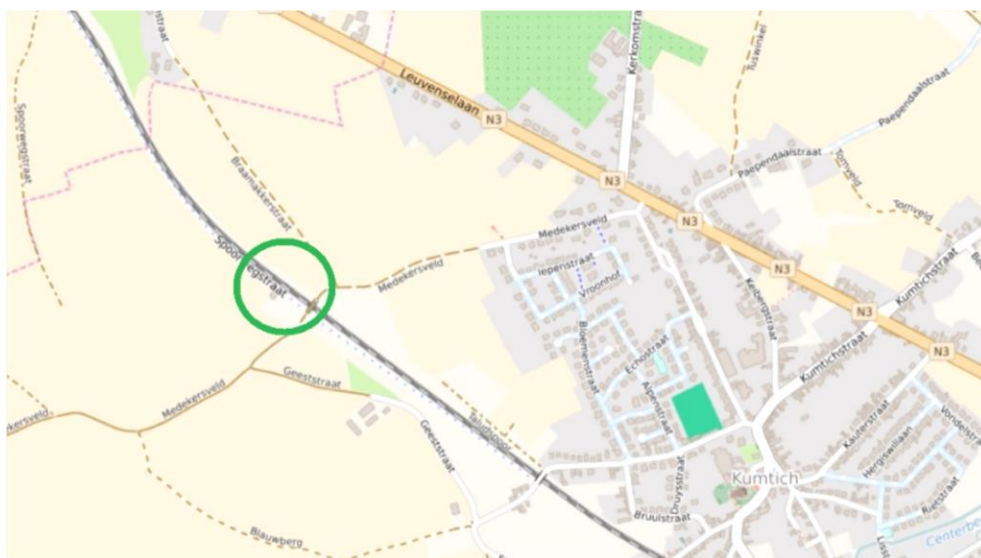
4.3.1 Administratieve gegevens

Gemeente: Tienen, Deelgemeente: Kumtich
Adres: Medekersveld 99
Kadaster locatie: openbaar domein
Ligging: tussen 50°49'20,81"NB / 4°52'18,74"OL (WGS84) – x: 185450,576 / y: 168122,055 (Lambert 72)
en 50°49'23,74"NB / 4°52'12,62"OL (WGS84) – x: 185330,181 / y: 168211,778 (Lambert 72)
Eigenaar: Infrabel
Dossier toevalsvondst: ID 186 (melding ID 183)
Datum vondstmelding: 22/08/2017
Evaluatie ter plaatse: 23/08/2017 (Geert Vynckier)
CAI ID: 216108
Opmaak verslag: Geert Vynckier (geert.vynckier@vlaanderen.be)
Foto's: Geert Vynckier (agentschap Onroerend Erfgoed) tenzij anders vermeld

4.3.3 Situering

Bij werken aan het spoor tussen Leuven en Tienen in Kuntich ten noordwesten van de brug van de Medekersveld werd bij het heraanleggen van de bovenleidingen, afwateringskanalen en het talud bakstenen restanten aangetroffen van een oude spoortunnel. De site is gelegen ten westen van de dorpskern van Kuntich (fig. 32-34).

Bij het aanleggen van de spoorwegtunnels in de jaren voor 1835 (zie verder)⁶ werd ten zuidoosten van de brug een Romeins brandrestengraf en Romeinse sporen aangetroffen. Op diezelfde plaats werd archeologisch onderzoek uitgevoerd door Archebo bvba eind 2016. Hiervan was bij het schrijven van dit verslag nog geen rapport beschikbaar. Bij dit onderzoek werden in de profielwand een leemwinningskuil, een veldoven en twee luchtschachten van de oude tunnel aangetroffen. Verder stootte men op de bovenzijde van de tweede tunnel die van een latere datum is (1845). De bodem van deze tunnel bevindt zich ca. 5 m dieper.

Figuur 32: Situering van de vondstlocatie op *open streetmap* (© AGIV).

Figuur 33: Situering van de vondstlocatie ten opzichte van Kuntich op het GRB (© AGIV).

⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017d.

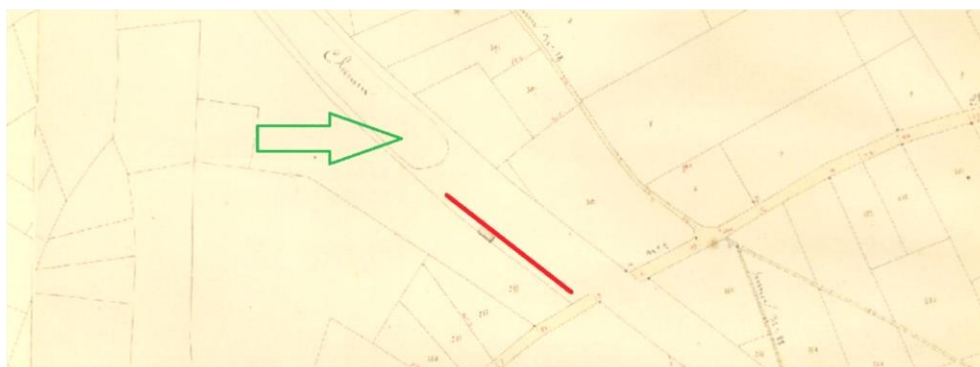

Figuur 34: Situering van de vondstlocatie op een detail van het GRB (© AGIV).

4.3.4 Historische gegevens

Tijdens het aanleggen van de spoorlijn tussen Leuven en Tienen (lijn 36) moest men in Kumtich, tussen kilometerpaal 37 en 38, een tunnel aanleggen van 990 m lang (fig. 35 & 36). De tunnel, de oudste van België, werd ingewijd in 1837. In 1844 begon men naast de eerste tunnel een tweede aan te leggen wegens de verdubbeling van het spoor tussen Leuven en Luik. Deze stortte echter in in het begin van 1845. Tot op de dag van vandaag zouden er zich volgens de mondelinge overlevering nog steeds lichamen van arbeiders in de ingestorte tunnel bevinden. De tunnel werd opgeheven en de hoogte (de Blauwberg) waar de tunnel doorheen ging, werd afgegraven zodat de spoorlijn bovengronds kwam te liggen (fig. 37).

Figuur 35: Situering van de westelijke ingang van de tunnel (groene pijl) op de Atlas der Buurtwegen en situering van de vondstlocatie (rood) (© AGIV).

Figuur 36: Tekening van de ingang van de tunnel in de Atlas pittoresque (1840) (Wauters 1840).

Figuur 37: De nieuwe spoorlijn op de plaats van de oude tunnels (Verzameling R. Thioulan).

4.3.5 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Samen met de aanwezige ploegbaas van de firma Hens werd het terrein bezocht op 23/08/2017. In de zuidelijke talud van de spoorlijn waren op sommige plaatsen duidelijk de gebogen bakstenen muren van de tunnel zichtbaar tot op een hoogte van 1 tot 1,5 m (fig. 38). Op meerdere plaatsen was de muur reeds verdwenen. De muur kon in noordwestelijke richting gevolgd worden over een afstand van 150 m ten opzichte van de brug over het spoor (fig. 39).

Figuur 38: De restanten van de tunnelmuur aan de brug (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 39: De restanten van de tunnelmuur meer naar het noordwesten (© agentschap Onroerend Erfgoed).

4.3.6 Afspraken en conclusies

Daar de aangetroffen tunnelresten *in situ* blijven zitten onder het talud werd besloten geen verdere actie of onderzoek uit te voeren.

Tijdens het bezoek werd ons gemeld dat ten oosten van de brug over het spoor, waar in 2016 archeologisch onderzoek werd verricht, in een latere fase nog werken zullen plaatsvinden. Zodra er nieuwe archeologische resten worden aangetroffen zal het agentschap Onroerend Erfgoed via de toevalsvondstenapplicatie op de hoogte gebracht worden.

4.3.7 Bibliografie

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017d: *CAI Databank: CAI Locatie 3585* [online], <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/3585> (geraadpleegd op 23 augustus 2017).

HET NIEUWSBLAD 2017: *Delen van oude spoortunnel blootgelegd* [online], http://www.nieuwsblad.be/cnt/blrbi_02507941 (geraadpleegd op 23 augustus 2017).

KEMPENEERS 2017: *Toponymie van de gemeenten van Oost-Brabant, Sensatie in de tunnel* [online], <http://www.kempeneers.org/sprokkels/sprokkel-3-011.html> (geraadpleegd op 23 augustus 2017).

WIKIPEDIA 2017: *Tunnel van Kumtich* [online], https://nl.wikipedia.org/wiki/Tunnel_van_Kumtich (geraadpleegd op 23 augustus 2017).

WAUTERS A. 1840: *Atlas pittoresque des Chemins de fer de la Belgique compose de 15 cartes ornées de vues.../: et contenant une notice historique et statistique sur les Chemins de fer, ainsi que la description de tous les lieux qu'ils traversent sous le rapport de la géographie physique et politique, de l'histoire [...]*, [online] <https://lib.ugent.be/catalog/rug01:000465190> (geraadpleegd op 30 januari 2019).

4.4 TOEVALSVONDST ID 199: ADVOKAATSTRAAT 41 IN BOOM (PROV. ANTWERPEN).

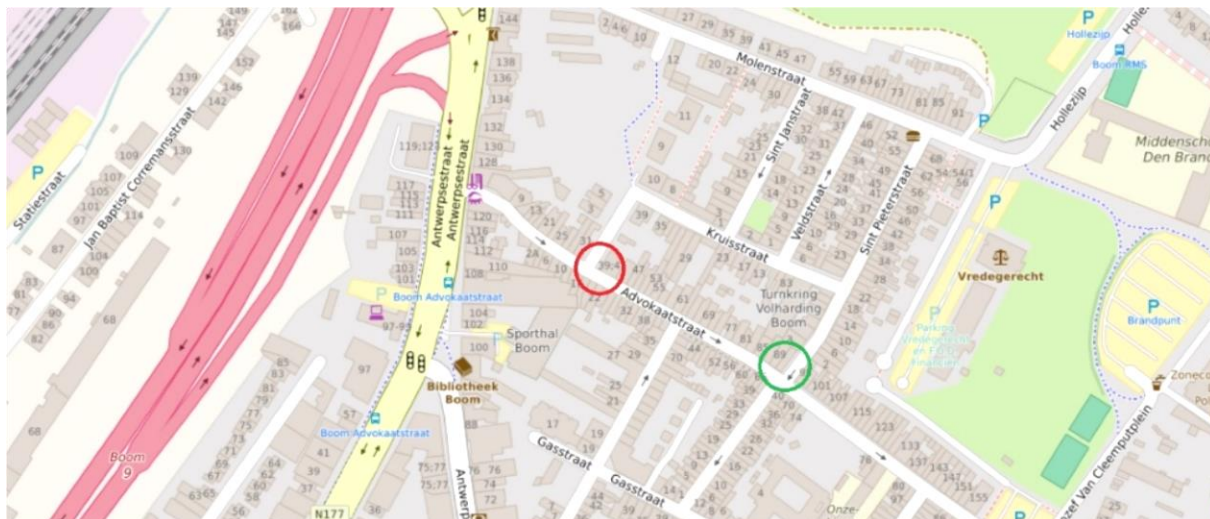

4.4.1 Administratieve gegevens

Gemeente: Boom, Deelgemeente: Boom
Adres: Advokaatstraat 41
Kadaster locatie: openbaar domein
Ligging: 51°05'25,047"NB / 4°21'59,62594"OL (WGS84) – x: 149846,317 / y: 197797,686 (Lambert 72)
Eigenaar: Gemeente Boom
Dossier toevalsvondst: ID 199 (melding ID 200)
Datum vondstmelding: 21/09/2017
Evaluatie ter plaatse: 25/09/2017 (Geert Vynckier)
CAI ID: 216548 en 216549
Opmaak verslag: Geert Vynckier (geert.vynckier@vlaanderen.be)
Foto's: Geert Vynckier (agentschap Onroerend Erfgoed) tenzij anders vermeld

4.4.2 Situering

Tijdens nutsleidingswerken aan de hoek van de Advokaatstraat en de Esperantostraat in Boom werd een bakstenen muurfunderingsfragment aangesneden (fig. 40 & 41; rood). Tijdens de controle op het terrein werd nog melding gemaakt van een tweede muur aan de hoek van de Advokaatstraat en de Sint-Pieterstraat ter hoogte van het hoekhuis nr. 1 (fig. 40 & 41; groen).

Figuur 40: Situering van de vondstlocaties op *open streetmap* (rood en groen) (© AGIV).

Figuur 41: Situering van de vondstlocaties op het GRB (rood en groen) (© AGIV).

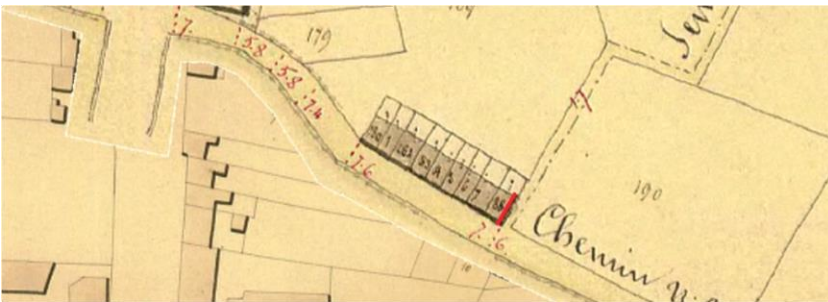

Figuur 42: Situering van de vondstlocaties op de kaart van Graaf de Ferraris (© AGIV).

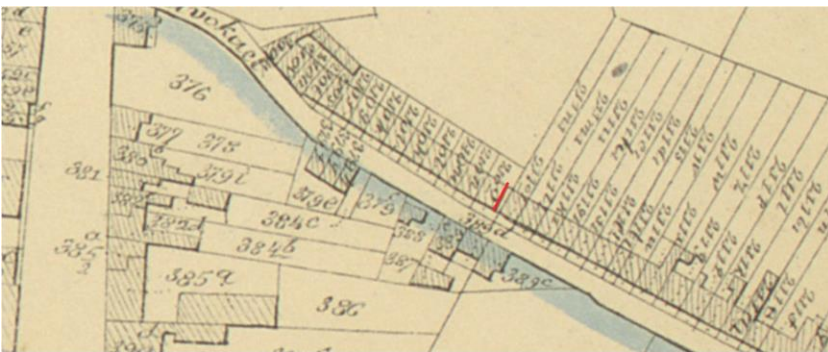
4.4.3 Historische gegevens

Van dit gedeelte van de gemeente Boom zijn niet veel historische gegevens gekend. We kunnen ons voorlopig alleen baseren op het aanwezige historische kaartmateriaal. Deze zone van de stad was in de 18de eeuw nog akker- en weideland afgezoomd met bomen en struiken zoals te zien is op de kaart van Graaf de Ferraris uit 1771-1778 (fig. 42). Op de Atlas der Buurtwegen uit 1843-1845 staat op de hoek van de Advokaatstraat en de latere Esperantostraat, die op dat ogenblik nog een steegje was en bijgevolg veel smaller, een woonblok van tien huisjes. De meest oostelijke muur van dit huizenblok komt overeen met de muurfundering die we tijdens de controle op het terrein aantreffen (fig. 43). Op de kaart van P.-C. Popp van enkele jaren later (1842-1879) is het steegje van de latere Esperantostraat slechts summier te herkennen en is aan de oostelijke zijde ervan de Advokaatstraat verder volgebouwd. De woning waarvan de fundering werd aangetroffen is wel nog steeds aangeduid (fig. 44).

De andere aangetroffen muurfundering bevindt zich op de Atlas der Buurtwegen op een onbebouwd terrein (fig. 45) vlak naast de Sint-Pieterstraat. Op de kaart van P.-C. Popp is deze Sint-Pieterstraat niet meer aanwezig en is het moeilijk uit te maken tot welk huis de aangetroffen muur behoort. We veronderstellen dat de muurfundering deel uitmaakte van het linker huis van de drie huizen die apart zijn aangeduid. Door een mogelijk foute geografie referentie is dit echter niet zeker.

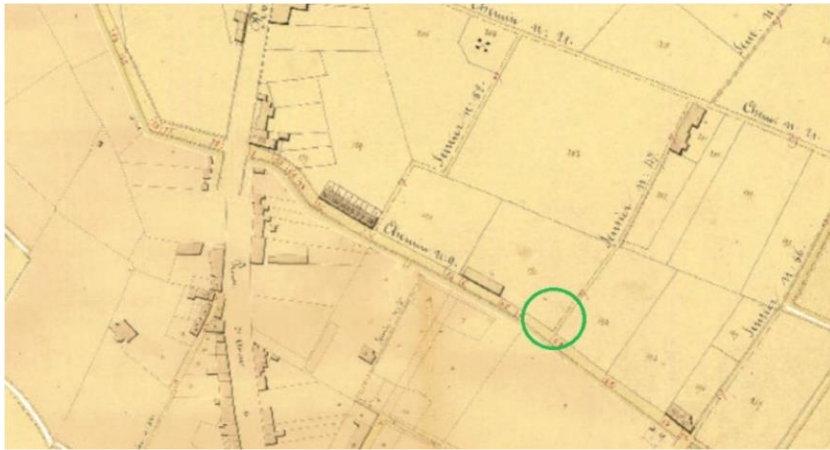

Figuur 43: Situering van de eerste aangetroffen muurfundering op de Atlas der Buurtwegen (rood) (© AGIV).

Figuur 44: Situering van de eerste aangetroffen muurfundering op de kaart van P.-C. Popp (rood) (© AGIV).

Figuur 45: Situering van de tweede aangetroffen muurfundering op de Atlas der Buurtwegen (groen) (© AGIV).

Figuur 46: Situering van de tweede aangetroffen muurfundering op de kaart van P.-C. Popp (groen) (© AGIV).

4.4.4 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Samen met de melder werd de plaats van de toevalsvondst bezocht op 25/09/2017. De eerste aangetroffen bakstenen muurfundering werd opgekuist en onderzocht (fig. 47). Later - de sleuf was op het ogenblik van het terreinonderzoek nog niet volledig opengelegd - zou blijken dat de fundering in noordelijke richting 7,5 m verder doorliep (fig. 48)⁷. De funderingsmuur liep net aan de rand van de sleuf onder de boordstenen van het huidige voetpad. De restanten zaten 30 cm onder het huidige straatniveau en bevonden zich op 200 cm oostelijk van het hoekhuis 39. Op de muur bevond zich een puinlaag, waarschijnlijk van de afbraak die volgens omstaanders in 1870 plaatsvond, bestaande uit gele mortel en baksteenfragmenten van ongeveer 10 cm dik. De resten van de muur, twee stenen dik, mat 60 cm in de hoogte en was opgebouwd uit tien rijen baksteen van 18x9x5 cm en gemetseld met een gele zandige mortel. Hieronder bevond zich een summiere fundering bestaande uit gele mortel en fragmenten baksteen van enkele centimeters dik. Het geheel was opgebouwd op de natuurlijke, geelgrijze lemig-zandige, ondergrond. Enige aanduiding van restanten van de fundering van de voorgevel van de oude woning konden niet vastgesteld worden. Oudere sleuven van nutsleidingen hebben deze vernield.

⁷ informatie verstrekt door Kristof Verelst.

Figuur 47: Het opkuisen van de eerste muurfundering (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 48: De totale lengte van de eerste muurfundering onder de boordstenen (© Kristof Verelst).

Figuur 49: De geregistreerde restanten van de eerste muurfundering (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 50: Detail van de mogelijke hoek van de eerste muurfundering (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Het tweede restant, dat ons gemeld werd tijdens het terreinbezoek (fig. 51), bestond uit vier lagen bakstenen van eenzelfde formaat als de vorige maar gemetseld met een hardere geelwitte zandige kalkmortel. Het restant was maar 1 m lang (fig. 52). De rest was vernield door vorige nutsleidingen. Het bevond zich eigenaardig genoeg 120 cm ten zuiden van de huidige rooilijn. De bovenste 50 cm was verstoord, de muur was 40 cm in de hoogte bewaard, de fundering bestond uit op de smalle zijde gelegde bakstenen en het geheel was geconstrueerd op eenzelfde ondergrond van geelgrijs lemig zand.

Figuur 51: Situering van de tweede aangetroffen muurfundering (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 52: Detail van de tweede aangetroffen muurfundering (© agentschap Onroerend Erfgoed).

4.4.5 Afspraken en conclusies

De aangetroffen muurfunderingen kunnen gelinkt worden aan 19de-eeuwse huizen die aangeduid staan op de Atlas der Buurtwegen.

De eerste aangetroffen funderingsmuur kon door de huidige grondwerken *in situ* bewaard blijven. Er werd geen verdere actie dan een korte registratie voorzien. Het tweede kleinere fragment muurfundering op de hoek van de Advokaatstraat en de Sint-Pieterstraat werd gedeeltelijk afgebroken. Ook hier volstond de registratie van de vondst en de locatie.

4.4.6 Bibliografie

GAZET VAN ANTWERPEN 2017: *Archeoloog ontdekt huisjes uit de 19de eeuw in de Advokaatstraat* [online], http://www.gva.be/cnt/dmf20170925_03094955/archeoloog-ontdekt-huisjes-uit-19de-eeuw-in-advokaatstraat (geraadpleegd op 15 januari 2019).

4.5 TOEVALSVONDST ID 223: WOLFSHAEGEN 130 IN NEERIJSE - HULDENBERG (PROV. VLAAMS-BRABANT).

4.5.1 Administratieve gegevens

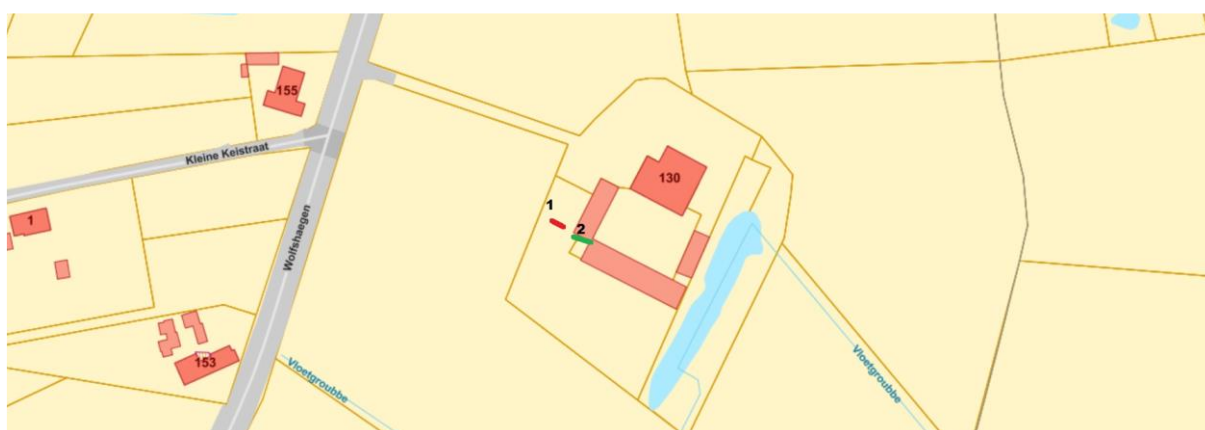
Gemeente: Huldenberg, Deelgemeente: Neerijse
Adres: Wolfshaegen 130
Kadaster locatie: Gemeente Huldenberg 3, Afd. Neerijse, Sectie D, Perceel 214D
Ligging: 50°47'57,874"NB / 4°37'49,119" OL (WGS84) – x: 168438,970 / y: 165471,541 (Lambert 72)
Eigenaar: privaat persoon
Dossier toevalsvondst: ID 223 (melding ID 225)
Datum vondstmelding: 21/11/2017
Evaluatie ter plaatse: 22/10/2017 (Geert Vynckier)
CAI ID: Locatie 441
Opmaak verslag: Geert Vynckier (geert.vynckier@vlaanderen.be)
Foto's: Geert Vynckier (agentschap Onroerend Erfgoed)

4.5.2 Situering

Tijdens graafwerken rond de beschermde Hinnemeure hoeve, die tevens in een beschermd stads- en dorpsgezicht ligt en is vastgesteld als bouwkundig erfgoed, werden enkele natuurstenen en bakstenen in de voormalige westelijke gracht aangetroffen (fig. 53 & 54: 1). Iets meer naar het oosten, onder de nabijgelegen schuur gebouwd in 1856 werd een oudere muur herkend (fig. 54: 2). De hoeve ligt op de westelijke rand van de Dijlevallei. De afwatering van het terrein gebeurt via de Vloetgroubde en de Leigracht richting Dijle.

Figuur 53: Situering van de vondstlocatie op open streetmap (© AGIV).

Figuur 54: Situering van de vondstlocaties op het GRB (rood en groen) (© AGIV).

4.5.3 Historische gegevens⁸

'Hinnemeure' wordt voor het eerst vermeld in 1631 als eigendom van Elisabeth de Bruyn, weduwe van Antonio Fernando de Castilio. Latere eigenaars waren de Sylvains (ook soms Bosmans genoemd) en Anne van Brouckhoven. In 1775 was 'Hinnemeure' het bezit van de familie de Troostembergh, waarna de hoeve en de omliggende gronden - tweede derde bouwland en één derde hooiland - in 1837 en 1840 via respectievelijk erfenis en verdeling werden overgedragen aan de familie de Spoelbergh de Lovenjoel. De hoeve was toen bekend als 'Rottenspoel' - een verklaring voor deze naamsverandering is er voorlopig niet, tenzij hiermee de ligging nabij de moerassige kwelrijke komgronden tussen de hoeve en de Leibeek wordt bedoeld. In 1910 werd Marthe de Vinck de Deux Orp (echtgenote van Arnold Woelmans) de nieuwe eigenares. Sinds 1920 is 'Hinnemeure' eigendom van de familie Vanderzeypen die er tot voor enkele jaren een gemengd bedrijf van ca. vijftien hectare op na hield, acht hectare akkerland en zeven hectare wei- en hooiland. Sinds 2010 is in de gebouwen de 'Appelfabriek' gevestigd, vroeger gelegen in oude fabrieksgebouwen in Sint-Joris-Weert.

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017e.

De bouwgeschiedenis van de hoeve is grotendeels te reconstrueren aan de hand van de Graaf de Ferraris kaart (ca. 1771-1778), de kaart van Vandermaelen (1850), de P.-C. Poppkaart (ca. 1860) en de Atlas der Buurtwegen (midden 19de eeuw).

Op de Graaf de Ferraris kaart is 'Hinnemeure' zo goed als volledig omgracht (fig. 55), buiten een stuk in het noordoosten, voorgesteld met vier bouwvolumes in los verband rond een onregelmatig erf. De toegang tot dit erf lag toen in het noorden en over een brug kon men het erf bereiken. Dergelijke configuratie verwijst meestal naar oorspronkelijke hout- en leemconstructies die wegens brandgevaar op ruime afstand van elkaar werden opgetrokken. De zuidvleugel was op dat moment alleszins reeds versteend en is te identificeren met de huidige woon- en stalvleugel die uit 1731 dateert.

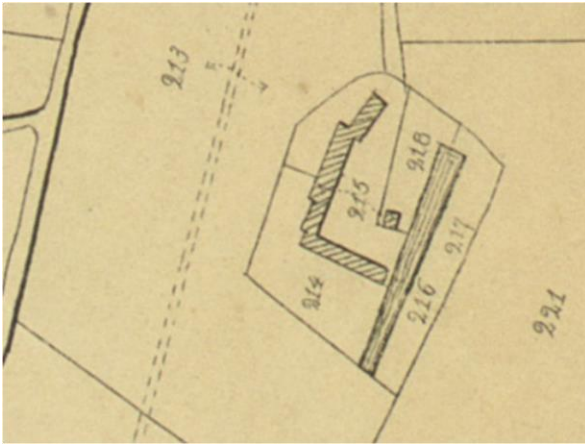

Figuur 55: 'Hinnemeure' op de kaart van Graaf de Ferraris (© AGIV).

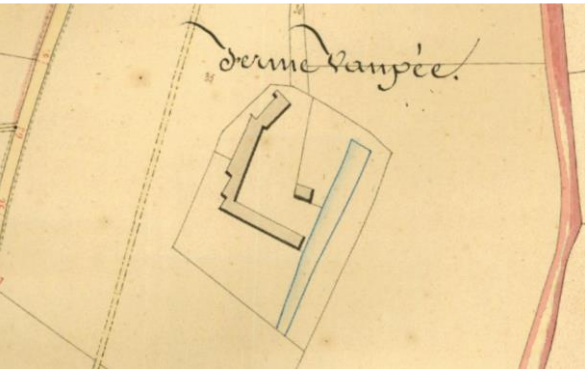
Op de kaarten van Vandermaelen, P.-C. Popp en de latere Atlas der Buurtwegen (fig. 56-57) zien we eenzelfde configuratie van gebouwen. Al de vorige gebouwen waren vervangen door een langgerekte en geknikte westvleugel die een schuur, stallen en een wagenhuis omvatte. In het midden van het erf zien we een alleenstaand gebouwtje dat nu nog bestaat, de bakoven. In dezelfde periode werd de omgrachting herleid tot de nog bestaande vijver aan de oostzijde. De toegang tot het erf gebeurde nog steeds via de noordelijke toegangsweg. In de perceelsgrenzen was de toegeworpen gracht aan noord, oost- en zuidzijde nog steeds zichtbaar.

Figuur 56: 'Hinnemeure' op de kaart van Vandermaelen (© AGIV).

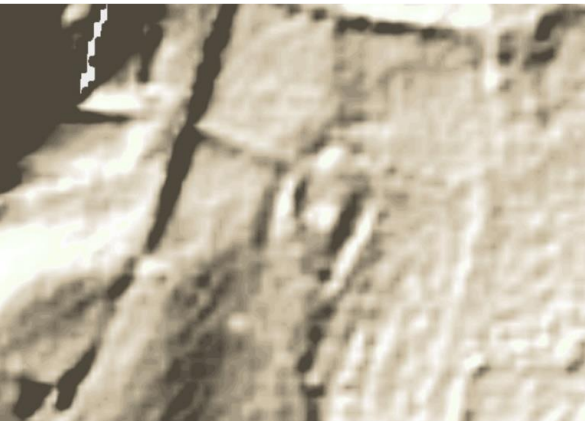
Figuur 57: 'Hinnemeure' op de kaart van P.-C. Popp (© AGIV).

Figuur 58: 'Hinnemeure' op de Atlas der Buurtwegen (© AGIV).

Figuur 59: 'Hinnemeure' op het huidige GRB (© AGIV).

Figuur 60: 'Hinnemeure' op het DHM Hillshade beeld 2001-2004 (© AGIV).

De laatste ingrijpende verbouwing dateert van 1856 ten tijde van Maximilien de Spoelbergh. De westvleugel werd grotendeels afgebroken en vervangen door een gedeeltelijk nieuwe stal. Deze indeling is tot op heden bewaard (fig. 59). Met het afbraakmateriaal werden ten slotte aan de oostzijde

van het erf een wagenhuis en een washuis en aan de noordzijde een langschoor opgetrokken. Deze drastische reorganisatie van het erf had tot gevolg dat de oorspronkelijke toegangsweg vanaf het noorden werd verlegd naar het westen. Alhoewel de omliggende gracht grotendeels werd gedempt, buiten de nog bestaande vijver aan de oostzijde, is de gracht nog steeds duidelijk zichtbaar, niet alleen op het DHM Hillshade beeld (fig. 60) maar ook op het terrein (fig. 61).

Figuur 61: De hoek van de gedempte gracht in het zuidwesten (vaststelling op het terrein op 23/11/2017) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

4.5.4 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Het terrein werd bezocht op 23/11/2017. Samen met de vinder en de eigenaar werd het terrein afgelopen. In de uitgegraven gracht (fig. 62) – het uitgraven gebeurde om de afwatering van het terrein via de gracht naar de vijver en de westelijke beken te verzekeren – waren twee natuurstenen zichtbaar en twee bakstenen (fig. 63 & 64). Zij lagen op ca. 8 m ten westen van de westelijke stallingen. Bij nader toezien bleek onder deze stenen een ‘fundering’ in baksteen (30-40 cm breed) te zitten. Of het gaat om een echte fundering of een stuk muur dat bij het dempen van de gracht gestort is, kon niet worden uitgemaakt. Ook in het oostelijk en westelijk profiel van de uitgraving was hiervan niets te zien. De uitgegraven gracht had zijn diepste punt bereikt en zou niet uitgebreid worden. De twee natuurstenen (waarschijnlijk Gobertange steen), net zoals de her en der op het terrein verspreide stenen (fig. 65), worden bijgehouden door de eigenaar. De aangetroffen bakstenen meten respectievelijk 23x12x6 cm en 22x10x5 cm.

Op het terrein werd vastgesteld dat onder en in de zuidelijke opgaande muur van de westelijke stalling uit 1856 een oudere (muur-)fundering in baksteen en natuursteen zat (fig. 66). De hoek van dit gebouw, die 80 cm meer oostelijk lag dan de hoek van de huidige stalling, was nog goed bewaard. Tegen de stalling van 1856 werd later nog een bijgebouwtje geplaatst dat recentelijk werd afgebroken in het kader van de restauratie.

Figuur 62: De heruitgegraven gracht aan de westzijde van het erf (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 63: De aangetroffen stenen onderaan de uitgegraven gracht (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 64: De aangetroffen stenen op de bodem van de gracht (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 65: Natuurstenen bouwelementen door de eigenaar verzameld op het hele terrein (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 66: De oudere muur onder de huidige westelijke stalling met sporen van een recent afgebroken gebouwtje (© agentschap Onroerend Erfgoed).

4.5.5 Afspraken en conclusies

Aan de onderzijde van de uitgegraven gracht werden enkele natuur- en bakstenen aangetroffen die mogelijk deel uitmaken van een fundering of van een deel van een afgebroken muur die bij het dempen van de gracht erin terecht kwam. In historische bronnen is er nooit sprake van een gebouw of een brugje op deze plaats. Ook op historische kaarten is er niets van te merken. Daar de gracht niet dieper wordt uitgegraven, blijven de aangetroffen vondsten *in situ* bewaard.

Belangrijk is wel de overgebleven muur en hoek van het gebouw onder de westelijke stalling uit 1856. Deze muur zal door de eigenaar geïntegreerd worden in de restauratie zodat deze nog zichtbaar blijft. Er werd verder afgesproken dat indien er nieuwe archeologische resten worden aangetroffen deze zullen gemeld worden aan het agentschap Onroerend Erfgoed. Het dossier werd afgesloten als 'archeologische resten *in situ* bewaard'.

4.5.6 Bibliografie

KNAEPS N. & VAN SOOM H. 1980: *Studie van twee hoeves te Neerijse* (onuitgegeven eindverhandeling), KULeuven.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017e: *Hoeve Hinnemeure met restant van omwalling* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/43313> (geraadpleegd op 24 november 2017).

4.6 TOEVALSVONDST ID 209: ADVOKAATSTRAAT 22 EN 30/32 IN BOOM (PROV. ANTWERPEN).

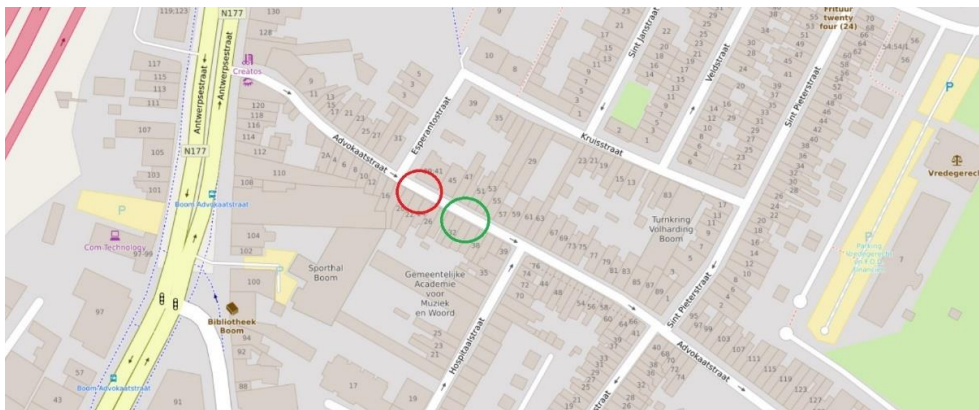

4.6.1 Administratieve gegevens

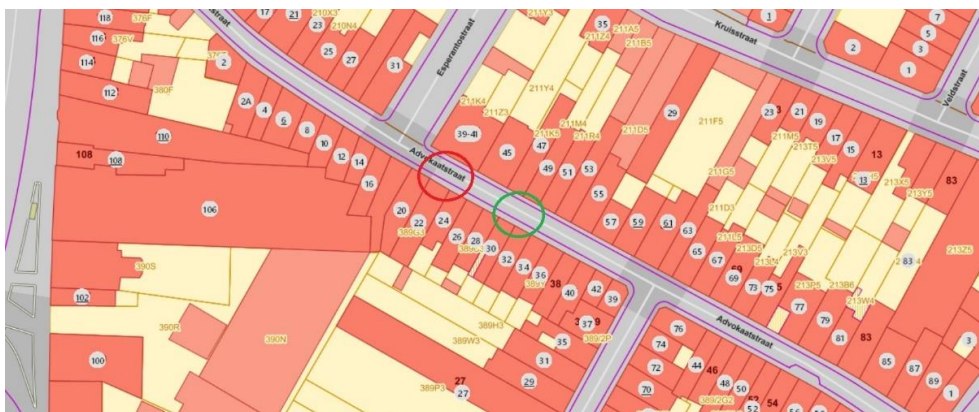
Gemeente: Boom, Deelgemeente: Boom
Adres: Advokaatstraat 22 en 30/32
Kadaster locatie: openbaar domein
Ligging: van 51°05'24,728"NB / 4°21'59,765" OL (WGS84) – x: 149849,023 / y: 197787,828 (Lambert 72)
tot 51°05'24,366"NB / 4°22'00,789" OL (WGS84) – x: 149868,951 / y: 197776,641 (Lambert 72)
Eigenaar: Gemeente Boom
Dossier toevalsvondst: ID 209 (melding ID 210)
Datum vondstmelding: 13/10/2017
Evaluatie ter plaatse: 13/10/2017 (Kristof Verelst in opdracht van Geert Vynckier)
CAI ID: 216760
Opmaak verslag: Kristof Verelst en Geert Vynckier (geert.vynckier@vlaanderen.be)
Foto's: Kristof Verelst

4.6.2 Situering

Tijdens nutsleidingswerken van EANDIS werden aan de pare huisnummerzijde van de Advokaatstraat in Boom twee bakstenen structuren aangetroffen (fig. 67 & 68). Specifiek betreft het één structuur voor de garagepoort van huisnummer 22 (fig. 67 & 68; rood) en één structuur op de scheiding van huisnummers 30 en 32 (fig. 67 & 68; groen), beiden gelegen in een smalle ontgravingsstrook naast de huidige goot (NW zijde).

Figuur 67: Situering van de vondstlocaties op *open streetmap* (rood en groen) (© AGIV).

Figuur 68: Situering van de vondstlocaties op het GRB (rood en groen) (© AGIV).

Figuur 69: Situering van de vondstlocaties op de kaart van Graaf de Ferraris (© AGIV).

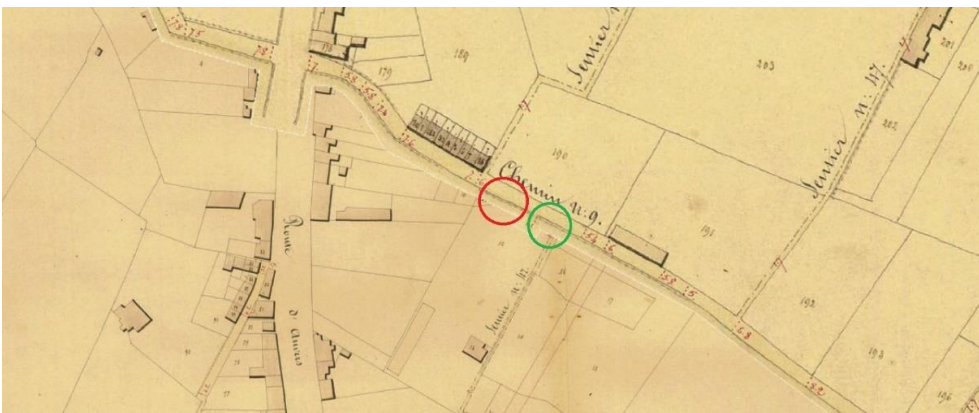
4.6.3 Historische gegevens

Van dit gedeelte van de gemeente Boom zijn niet veel historische gegevens gekend. We kunnen ons voorlopig alleen baseren op het historische kaartmateriaal. Deze zone van de stad was in de 18de eeuw nog akker- en weideland afgezoomd met bomen en struiken zoals te zien op de kaart van Graaf de Ferraris uit 1771-1778 (fig. 69).

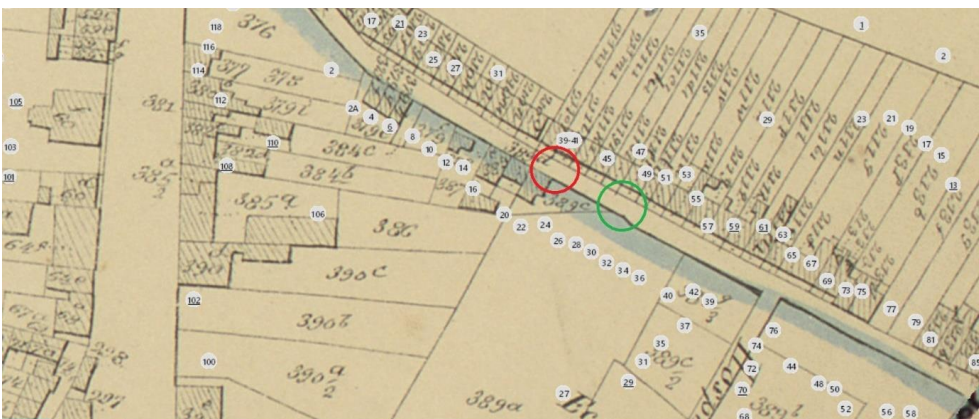
Op de Atlas der Buurtwegen uit 1843-1845 zijn er geen aanduidingen in de Advokaatstraat van enig muurwerk onder of naast de straat. Er is ook nog geen huizenbouw aanwezig aan de straatzijde.

Op de kaart van P.-C. Popp van enkele jaren later (1842-1879) verandert dit beeld. Aan de noordzijde van de Advokaatstraat verschijnt een nieuw huizenblok. Aldus wordt de onpare huisnummerzijde van de Advokaatstraat richting oosten volgebouwd. De pare zijde ten oosten van huizenblok Advokaatstraat 18-20-22 blijft leeg.

Vermoedelijk behoort één van beide teruggevonden structuren toe aan huisnummer 22, en is deze structuur per definitie midden tot eind 19de-eeuws. De structuur ter hoogte van de scheiding van huisnummers 30/32 zou op basis van de beschikbare historische kaarten van recentere datum zijn (eind 19de/begin 20de eeuw).

Figuur 70: Situering van de aangetroffen vondsten op de Atlas der Buurtwegen (© AGIV).

Figuur 71: Situering van de aangetroffen vondsten op de kaart van P.-C. Popp (© AGIV).

4.6.4 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

De melder archeoloog Kristof Verelst bezocht beide locaties in opdracht en met toelating van Geert Vynckier op 13/10/2017. Beide aangetroffen bakstenen muurfunderingen konden hierbij niet worden opgekuist omdat de werkzaamheden in volle gang waren. De zones onder de muurstructuren werden door de aanwezige werklui ondergraven om op die manier kabels en leidingen onder beide muurstructuren te kunnen trekken en te leggen. Kristof Verelst besprak met de werfleiding of het mogelijk was om deze muren te vrijwaren en te behouden. Beide muurdelen werden uitgebreid gefotografeerd en gedocumenteerd. Ze bleven uiteindelijk *in situ* bewaard.

Beide muurdelen zijn haaks op de Advokaatstraat georiënteerd. Ze kunnen beiden aanzien worden als oude rioleringsonderdelen, wellicht afvoerleidingen.

De afvoerleiding ter hoogte van huisnummer 22 is, op basis van het beschikbare historische kaartmateriaal, iets ouder (midden tot eind 19de-eeuws) dan deze teruggevonden op de scheiding van huisnummers 30/32 (eind 19de/begin 20ste-eeuws).

De afvoerleiding ter hoogte van huisnummer 22 (fig. 72-74) lijkt rechtstreeks gebouwd op de natuurlijke glauconietrijke ondergrond (groenig lemig zand) en was afgedekt door een puinlaag. Zijn diepteligging ten opzichte van het straatniveau op basis van de gemaakte foto's ligt tussen de 50 cm en 80 cm. De resten van de muur lijken vier stenen hoog. Zijn breedte ligt om en bij de 30/35 cm. Het exacte baksteenformaat kon niet worden afgeleid. Er lijkt kalkmortel te zijn gebruikt.

Het tweede muurrestant ter hoogte van huisnummers 30/32 werd aangelegd op een puinrijke donkerbruine/zwarte humeuze laag (fig. 75-77). Zijn diepteligging ten opzichte van het straatniveau op basis van de gemaakte foto's is ca. 40/50 cm. De resten van de muur lijken eveneens vier stenen hoog. Zijn breedte ligt om en bij de 50/60 cm. Het exacte baksteenformaat kon niet worden afgeleid. De gebruikte stenen zijn van meer solide aard: harder klinkend gebakken, en dus naar alle waarschijnlijkheid recenter. Een harde geelwitte kalkmortel lijkt te zijn gebruikt.

Figuur 72: De muurstructuur ter hoogte van huisnummer 22. Gefotografeerd richting westen.

Figuur 73: De muurstructuur ter hoogte van huisnummer 22. Gefotografeerd richting oosten.

Figuur 74: De manier waarop de kabels en leidingen onder de muurstructuur ter hoogte van Advokaatstraat 22 werden getrokken.

Figuur 75: Overzicht muurstructuur ter hoogte van Advokaatstraat 30/32. Gefotografeerd richting westen.

Figuur 76: Detailopname van de muurstructuur ter hoogte van huisnr. 30/32.

Figuur 77: De manier waarop de kabels en leidingen onder de muurstructuur ter hoogte van Advokaatstraat 30/32 werden getrokken.

4.6.5 Afspraken en conclusies

De aangetroffen muurdelen, allemaal te dateren in de periode 19de begin 20ste eeuw, konden door de huidige grondwerken *in situ* bewaard blijven. De kabels en leidingen werden immers onder beide muurdelen doorgetrokken en gelegd. Er werd voorlopig geen verdere actie dan deze zeer summiere registratie voorzien. Het dossier werd afgesloten als 'archeologische resten *in situ* bewaard'.

4.7 TOEVALSVONDST ID 217: SPEELHOFLAAN 5 IN SINT-TRUIDEN (PROV. LIMBURG).

4.7.1 Administratieve gegevens

Gemeente: Sint-Truiden, Deelgemeente: Sint-Truiden
Adres: Speelhoflaan 5
Kadaster locatie: openbaar domein
Ligging: tussen 50°49'25,156"NB / 5°11'29,580" OL (WGS84) – x: 207973,408 / y: 168457,747 (Lambert 72)
en 50°49'24,533"NB / 5°11'30,066" OL (WGS84) – x: 207983,132 / y: 168438,604 (Lambert 72)
Eigenaar: Gemeente Sint-Truiden
Dossier toevalsvondst: ID 217 (melding ID 219)
Datum vondstmelding: 30/10/2017
Evaluatie ter plaatse: 30/10/2017 (Geert Vynckier)
CAI ID: 52624
Opmaak verslag: Geert Vynckier (geert.vynckier@vlaanderen.be)
Foto's: Geert Vynckier (agentschap Onroerend Erfgoed)

4.7.2 Situering

Tijdens de voorbereiding van restauratiewerken door *Patrimoon*, Studiebureau Historisch Erfgoed, werden op twee plaatsen aan de Tiendeschuur in het domein Speelhof (fig. 78 & 79), beschermd als stads- en dorpsgezicht, kijkputjes uitgegraven om de diepte van de fundering te controleren. Tijdens het uitgraven stootte men in het eerste putje op een baksteenlaag; in het tweede op een hardere leemlaag.

Figuur 78: Situering van de vondstlocatie op *open streetmap* (© AGIV).

Figuur 79: Situering van de vondstlocaties op het GRB (rood en groen) (© AGIV).

4.7.3 Historische gegevens⁹

Een 'Speelhof' voor abten

Abt Christoffel de Blockerie (1559-1586) verwierf in 1585 het goed in Schurhoven, op korte afstand van de abdij zelf, als huis van plaisantie of speelhof voor de abten van Sint-Trudo. Vanaf 1690 is het domein zichtbaar in de Atlas van de abdijgoederen uit de benedictijnenabdij van Sint-Truiden (fig. 80). Centraal in het zuidelijk deel van het domein stond een klein gebouw met als benaming 'Speelhof'. In de zuidoostelijke hoek van het noordelijk deel stonden enkele gebouwen, vermoedelijk hoevegebouwen.

Op de kaart van Villaret (1745-1748) is er een duidelijk onderscheid tussen het 'Speelhof' en de hoevegebouwen (fig. 81). Het Speelhof zelf omvat twee centraal gelegen gebouwen. De hoevegebouwen werden uitgebreid tot een U-vormig gebouw en een vrijstaand gebouw.

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017f en uit het beheersplan: 'Het Speelhof Sint-Truiden' opgemaakt door het Team van Meer (architecten en Co cvba) uit Hasselt.

De abten Jozef van Herck (1751-1780) en Remi Mottaer (1780-1790), verantwoordelijk voor de modernisering van de abdij, voerden ook in het 'Speelhof' vernieuwingen door. De Graaf de Ferrariskaart (1771-1778) toont het rechthoekig omgracht goed, met tuinen ten noordoosten en ten zuidwesten, te midden van boomgaarden met een vijver (fig. 82). Deze configuratie bleef ongewijzigd.

Figuur 80: Het 'Speelhof' op de Atlas van de abdijsgoederen van de benedictijnenabdij van Sint-Truiden (© Rijksarchief, Cartesius).

Figuur 81: Het 'Speelhof' op de kaart van Villaret (© AGIV).

Figuur 82: Het 'Speelhof' op de kaart van Graaf de Ferraris (© AGIV).

Een kasteel van Pitteurs

In 1797 werd het Speelhof verkocht aan een voormalige minderbroeder, Laurent Willems. Kort nadien kwam het in handen van de familie Pitteurs, vertrouwelingen en commissarissen van de prinsbisschop van Luik die het nadien als familiegoed bewoonde en aanpaste. De omvorming tot kasteeldomein drukte een blijvende stempel op huis en goed.

Het Primitief kadasterplan (1825) en de latere Atlas der Buurtwegen (1843-1845) vertonen beide een lijnvoering eigen aan de landschappelijke stijl (fig. 83 & 84): de westelijke gracht is plaatselijk verbreed tot vijver. In het zuidelijk perceel ligt er een lusttuin, een boomkwekerij, een boomgaard, een lustbos en zijn er moestuinpercelen aanwezig. Herenhuis en boerenhuis liggen elk aan hun erf met de schuur als scheidend element. In 1844 zijn Bonaventure en Theodoor Depitteurs eigenaars.

Latere wijzigingen gebeuren nog in 1868 met een uitbreiding, verbinding, tussen het hoevegebouw en het tot een kasteel omgevormd herenhuis. In 1880 komt er een nieuwe serre bij in de moestuin en in 1900 een wintertuin aan het kasteel. In 1943 verdwijnt de verbinding tussen hoevegebouw en het kasteel en de lay-out van het domein blijft zo tot heden.

Figuur 83: Het 'Speelhof' op het primitief kadasterplan (© Rijksarchief).

Figuur 84: Het 'Speelhof' op de Atlas der Buurtwegen (© AGIV).

4.7.4 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Het terrein werd bezocht op 30/10/2017. Samen met de melder en de architect werden de beide kijkputjes nader bestudeerd. Het eerste kijkputje bevond zich in de hoek van de Noordpoort en de Tiendenshuur. Het was 50x50 cm en 40 cm diep uitgegraven (fig. 85 & 86). Onder een donkerbruine puinlaag was er een bakstenen 'vloertje' zichtbaar dat bestond uit bakstenen, identiek aan de bakstenen en mortel van de fundering. De bakstenen, 20x11x6 cm, waren gemetseld met een gele tot grijsgele zandige kalkmortel. Voor zover we konden zien zou er zich onder deze laag geen tweede zitten. De verharding heeft waarschijnlijk te maken met een versterking in de hoek tussen de fundering van beide gebouwen.

Het andere kijkputje bevond zich in de hoek tussen de Tiendenshuur en het koetshuis (fig. 87 & 88). Op 40 cm diepte stootte men op een harder laagje compacte leem. Hieronder bevond zich een bruine puinlaag.

Figuur 85: Zicht op de plaats van het eerste kijkputje tussen de Noordpoort en de Tiendenshuur (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 86: Detail van het eerste kijkputje (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 87: Zicht op de plaats van het tweede kijkputje tussen de Tiendenshuur en het koetshuis (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 88: Detail van het tweede kijkputje (© agentschap Onroerend Erfgoed).

4.7.5 Afspraken en conclusies

De kijkputjes zijn te klein in omvang en geven te weinig informatie om echt archeologische waarde te hebben. Indien er nieuwe archeologische resten worden aangetroffen, zullen deze gemeld worden aan het agentschap Onroerend Erfgoed zoals mondeling op het terrein afgesproken. Het dossier werd dan ook afgesloten onder de noemer van 'toevalsvondst niet relevant – terrein reeds vrijgegeven'.

4.7.6 Bibliografie

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017f: *Park van het Speelhof* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/303447> (geraadpleegd op 19 januari 2019).

4.8 TOEVALSVONDST ID 177: NOORDERSINGEL IN BORGERHOUT – ANTWERPEN (PROV. ANTWERPEN).

4.8.1 Administratieve gegevens

Gemeente: Antwerpen, Deelgemeente: Borgerhout
Adres: splitsing Noordersingel en Turnhoutsebaan
Kadaster locatie: openbaar domein
Ligging: tussen 51°13'02" NB / 4°26'50,59" OL (WGS84) – x: 155493,78 / y: 211922,02 (Lambert 72)
en 51°13'02,86" NB / 4°26'50,55" (WGS84) – x: 155492,91 / y: 211948,49 (Lambert 72)
Eigenaar: Vlaamse Overheid, agentschap Wegen en Verkeer
Dossier toevalsvondst: ID 177 (melding ID 174)
Datum vondstmelding: 13/07/2017
Evaluatie ter plaatse: 25/07/2017 (Erwin Meylemans en Katrien Cousserier)
CAI ID: 216686
Opmaak verslag: Erwin Meylemans (Erwin.meylemans@vlaanderen.be) en Katrien Cousserier (Katrien.Cousserier@vlaanderen.be)
Foto's: Erwin Meylemans en Katrien Cousserier (agentschap Onroerend Erfgoed)
Aanmaak plan en kaarten: Erwin Meylemans

4.8.2 Situering

De toevalsvondst is gesitueerd op het grondgebied van de gemeente Antwerpen, deelgemeente Borgerhout, bij de splitsing van de Turnhoutsebaan en de Noordersingel. Het terrein ligt op het openbaar domein en heeft dus geen kadastrale nummering (fig. 89).

4.8.3 Historische gegevens

De vondst is gesitueerd op de locatie waar in 1864 de 'Turnhoutsepoort' werd opgericht, een deel van de 'vesting Antwerpen' (fig. 90). Op het Gereduceerd kadaster (midden 19de eeuw) is deze zone nog onbebouwd (fig. 91). Via de gegeoreferende kaart van het Dépôt de la Guerre et de la Topographie (1865; 1892; fig. 91 & 92) is duidelijk dat de locatie zich bevindt aan de achterzijde van het bastion van de Turnhoutsepoort. Deze structuur werd in de jaren 1960 afgebroken in functie van de aanleg van de Singel (fig. 93). Op de kaart van 1892 is duidelijk te zien dat de locatie van de toevalsvondst ongeveer gelegen is op de plaats van de weg door het bastion, aan de achterzijde van de structuur.

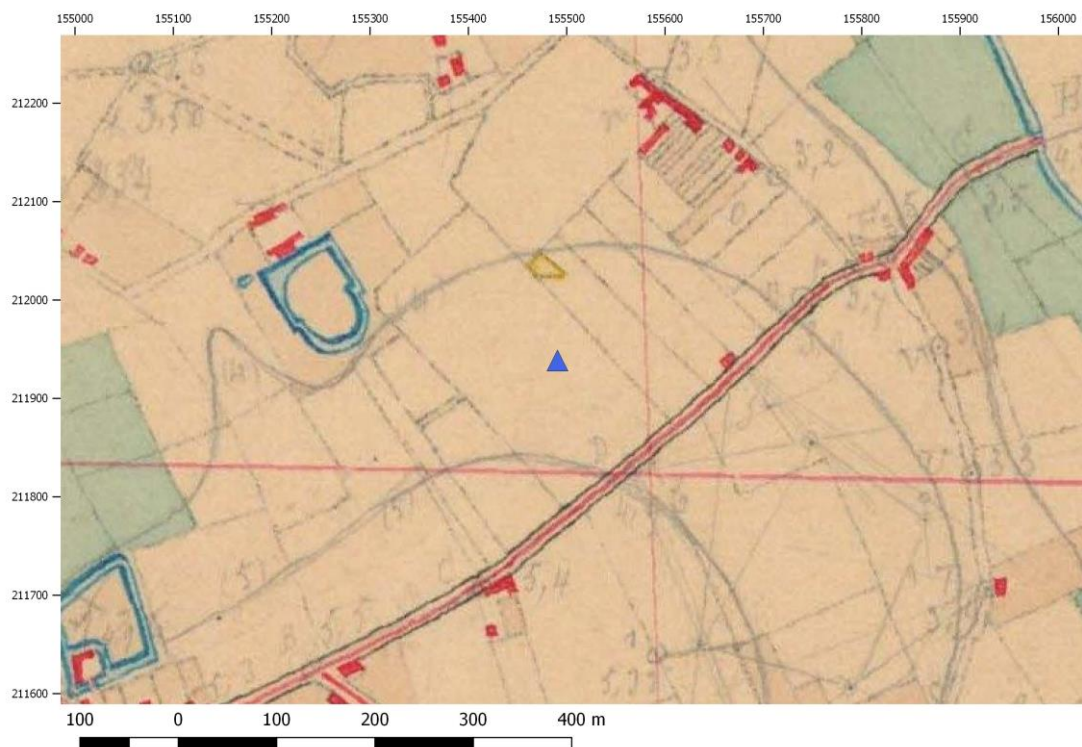

Figuur 89: Situering van de toevalsvondst op de topografische kaart en het GRB (© AGIV)

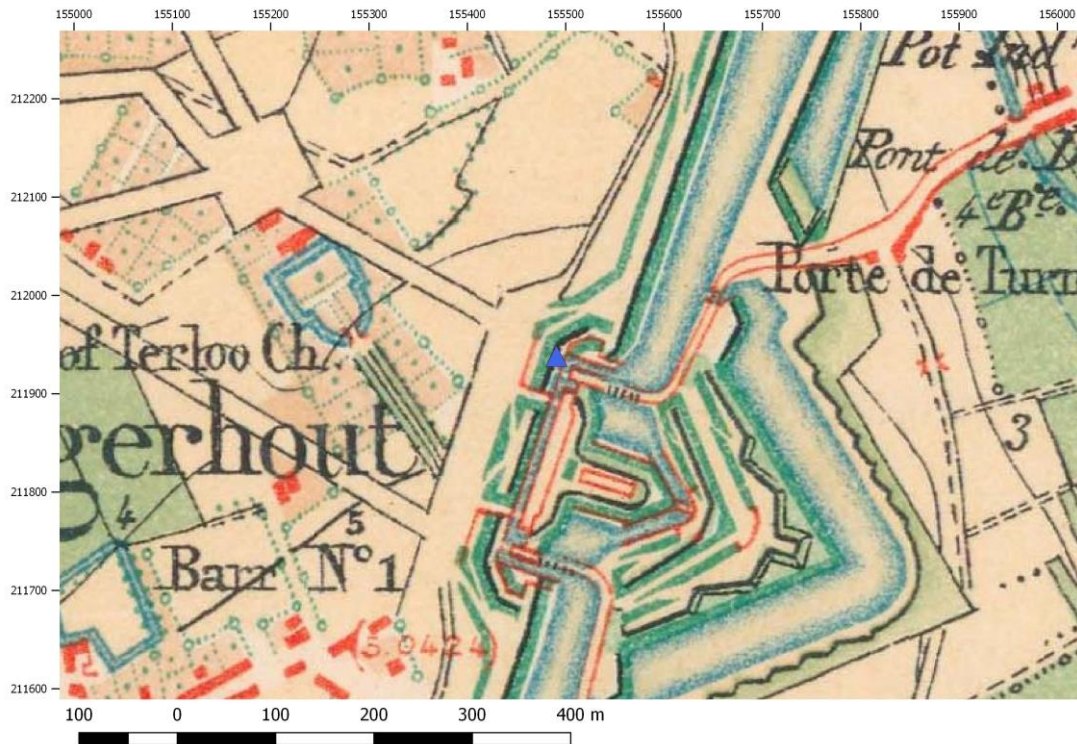

Figuur 90: Historische foto van de Turnhoutsepoort
(<https://vesting-antwerpen.webnode.be/turnhoutse-poort/>)

Figuur 91: Situering van de toevalsvondst op de kaart van het Gereduceerd kadaster (© NGI).

Figuur 92: Situering van de toevalsvondst op de kaart van het Dépôt de la Guerre et de la Topographie van ca. 1865 (© NGI).

Figuur 93: Situering van de toevalsvondst op de kaart van het Dépôt de la Guerre et de la Topographie van ca. 1892 (© NGI).

Figuur 94: Situering van de toevalsvondst op de topografische kaart van ca. 1960 (© NGI).

4.8.4 Vastelling en evaluatie op het terrein

Methode

De toevalsvondst gebeurde bij werkzaamheden in het kader van de heraanleg van de zone Turnhoutsepoort, parallel aan de Noordersingel. Aangezien de werken zelf de structuren niet verder zouden aantasten, beperkte de evaluatie en terreinregistratie zich tot het opkuisen, fotograferen en het topografisch opmeten van de top van deze structuren met totaalstation.

Resultaten

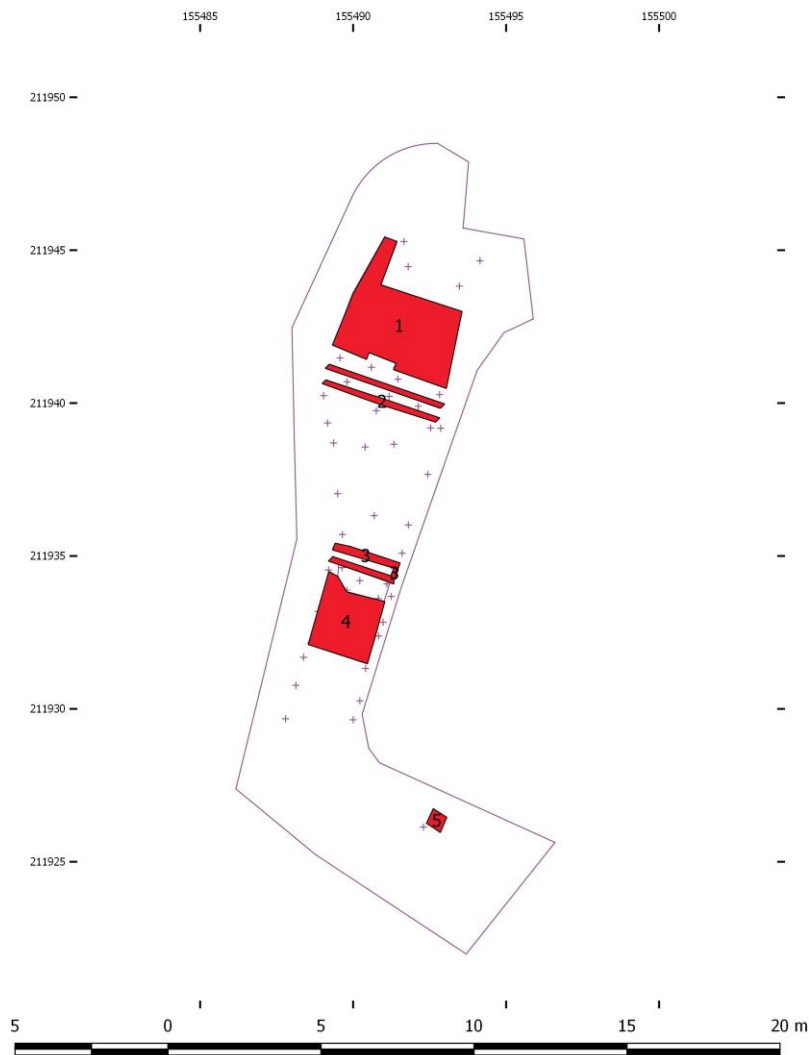
Het niveau waarop de structuren werden vrijgelegd, bevond zich op ca. 4,3 m TAW. In totaal werden vijf structuren geregistreerd (fig. 95 & 96). Al deze structuren hebben dezelfde noordwest – zuidoost oriëntatie.

- **Structuur 1** bestaat uit een massieve fundering van grote zwarte silexblokken met cement. Hierbovenop was een grijswitte cementlaag aangebracht waarop restanten van een laag bakstenen aanwezig waren (fig. 97). Deze structuur is ongeveer 240 cm breed, met in het noordwesten van de onderzoekszone een uitsprong die over een lengte van ca. 140 cm kon gevolgd worden.
- **Structuur 2** bevindt zich ca. 50 cm ten zuiden van structuur 1 en omvat twee parallelle bakstenen muurtjes van ca. 21 cm dikte (fig. 97). De bakstenen hebben een formaat van 20x8,5 cm en zijn afwisselend kops en gestrekt georiënteerd. Aan de binnenkanten van beide muurtjes is een grijswitte mortellaag aangebracht. De breedte tussen de beide muurtjes bedraagt ca. 30 cm.
- **Structuur 3** is nagenoeg identiek aan structuur 2 (fig. 98 & 99) en bestaat eveneens uit twee parallelle muurtjes met dezelfde kenmerken. Het enige verschil is dat in het oosten van structuur 3 een dwarsmuurtje aanwezig was dat niet in verband met maar tegen de zijmuurtjes gemetst was (fig. 99).

De afstand tussen structuren 2 en 3 bedraagt ongeveer 475 cm.

- **Structuur 4** is dan weer zeer gelijkaardig van opbouw als structuur 1 en bestaat eveneens uit een massieve fundering van silexblokken (fig. 98) waarop resten van een baksteenlaag aanwezig zijn. De structuur bevindt zich op ongeveer 70 cm ten zuiden van structuur 3 en is er in het westen middels een schuine uitsprong tegenaan gebouwd. Deze massieve fundering is smaller dan structuur 1 (ca. 210 cm) en was door de graafwerken gedeeltelijk sterk aangetast.
- **Structuur 5** ten slotte omvat de restanten van een bakstenen muurtje dat door de graafwerken reeds grotendeels was vernield.

Figuur 95: Schematisch grondplan van de onderzoekszone en de geregistreerde structuren (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 96: Overzichtsbeeld vanuit het noorden (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 97: Overzichtsbeeld structuren 1 en 2 vanuit het oosten (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 98: Overzichtsbild structuren 3 en 4 vanuit het oosten (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 99: Detailbeeld structuur 3 vanuit het westen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Interpretatie

De vrijgelegde structuren maken ongetwijfeld deel uit van het bastion van de Turnhoutsepoort, deel van de uitgebreide vesting Antwerpen. Dit is duidelijk dankzij de beschikbare historische kaarten en wordt bevestigd door het massieve karakter van de aangetroffen funderingen. Op de historische kaarten is te zien dat deze muurresten zich bevinden aan de achterzijde van de Turnhoutsepoort, op de plaats waar zich een weg bevond. De oriëntatie van de aangetroffen muurresten lijkt overeen te stemmen met de oriëntatie van deze weg. Vermoedelijk staan ze hier dan ook mee in verband. De juiste functie en plaats van de aangetroffen muurresten kan echter enkel achterhaald worden door een uitgebreider archiefonderzoek.

4.8.5 Afspraken en conclusies

Aangezien de structuren *in situ* blijven behouden, bleef het onderzoek (op 25 juli 2017) beperkt tot een evaluatie en basisregistratie van de top van de vrijgekomen structuren. Deze structuren omvatten twee massieve funderingen en enkele bakstenen muurtjes, die slechts gedeeltelijk werden vrijgelegd. Aan de hand van de vergelijking met historische kaarten is duidelijk dat de resten afkomstig zijn van het bastion van de Turnhoutsepoort, deel van de vesting Antwerpen, die in 1864 werd opgericht en in de jaren 1960 werd afgebroken voor de aanleg van de Noordersingel.

4.9 TOEVALSVONDST ID 176: LICHTERSTRAAT 20 IN PUURS (PROV. ANTWERPEN).

4.9.1 Administratieve gegevens

Gemeente: Puurs, Deelgemeente: Puurs
Adres: Lichterstraat 20
Kadaster locatie: Gemeente Puurs 1, Afd. Puurs, Sectie D, Perceel287L
Ligging: tussen 51°03'55,76" NB / 4°18'18,99" OL (WGS84) – x: 145550,2 / y: 195040,3 (Lambert 72);
51°03'56,28" NB / 4°18'19,56" OL (WGS84) – x: 145561,3 / y: 195056,5 (Lambert 72);
51°03'55,87" NB / 4°18'20,64" OL (WGS84) – x: 145582,3 / y: 195043,6 (Lambert 72)
en 51°03'55,32" NB / 4°18'20,08" OL (WGS84) – x: 145571,4 / y: 195026,7 (Lambert 72)
Eigenaar: privaat persoon
Dossier toevalsvondst: ID 176 (melding ID 173)
Datum vondstmelding: 04/07/2017
Evaluatie ter plaatse: 07/07/2017
CAI ID: 216562
Opmaak verslag: Erwin Meylemans (Erwin.Meylemans@vlaanderen.be) en Johan Van Laecke
(Johan.VanLaecke@vlaanderen.be)
Foto's: Erwin Meylemans (agentschap Onroerend Erfgoed)
Aanmaak kaarten en plan: Johan Van Laecke (agentschap Onroerend Erfgoed)

4.9.2 Situering

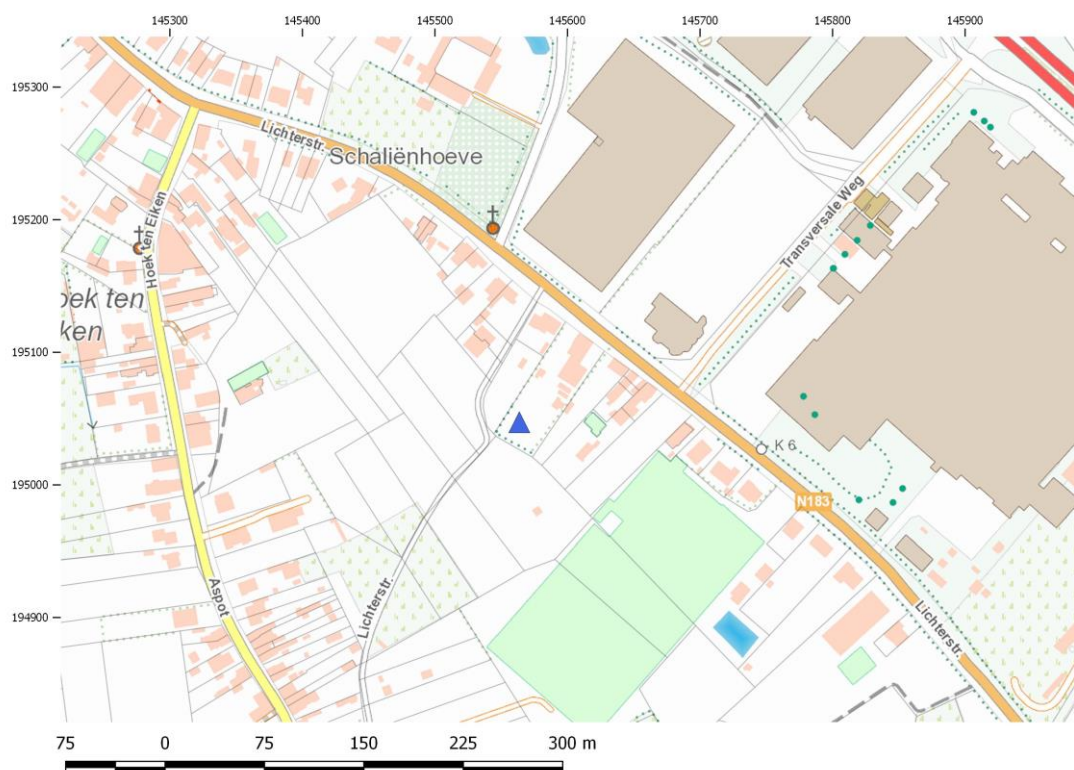
De toevalsvondst is gelegen in de achtertuin van de woning gelegen op het huidige adres Lichterstraat 20 te Puurs. Volgens de bodemkaart bevindt de vondst zich op een bodem met profieltype Scc, met name een 'matig droge zandleembodem met sterk gevlekte verbrokkelde textuur B horizont'. In

combinatie met het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen is duidelijk dat dit complex van drogere zandleembodems geassocieerd is met een plateau waarvan het hoogste deel zich situeert op een hoogte van ongeveer 6,4 m TAW (fig. 101). De vondstlocatie bevindt zich op het noordoostelijke uiteinde van dit plateau. Het huidige maaiveld bevindt zich hier op een hoogte van ca. 5,2 m TAW. Ongeveer 1,2 km ten westen van de locatie is de beekvallei van de 'Vierbunderloop' gesitueerd, waarop een kleinere vallei aantakt waarvan het hoofd op enkele honderden meters ten westen van de vondstlocatie gelegen is. Het huidige maaiveld situeert zich daar rond 3,9 m TAW (fig. 102). Ten noorden van de Lichterstaat daalt het reliëf geleidelijk naar de depressie van 'het Moer' (maaiveld op ca. 1,8 m TAW).

4.9.3 Historische gegevens

De kaarten van het midden van de 19de eeuw, zoals deze van het Gereduceerd kadaster en de Atlas der Buurtwegen (midden 19de eeuw) tonen op deze plaats een aantal woningen gelegen aan de zuidkant van de Lichterstraat, op rechthoekige, vrij diepe percelen. Deze perceelstructuur is schijnbaar identiek aan de huidige (fig. 102). De kaarten van het Dépôt de la Guerre et de la Topographie (1892; fig. 103) tonen eveneens deze rij woningen langs de Lichterstraat. Dit beeld is ook aanwezig op de Graaf de Ferrariskaart en de kaart van Villaret (fig. 104). Vermeldenswaard is eveneens de ligging van de historische hoeve 'Echelpoelhof' ten noorden van de straat, zichtbaar op al deze kaarten.

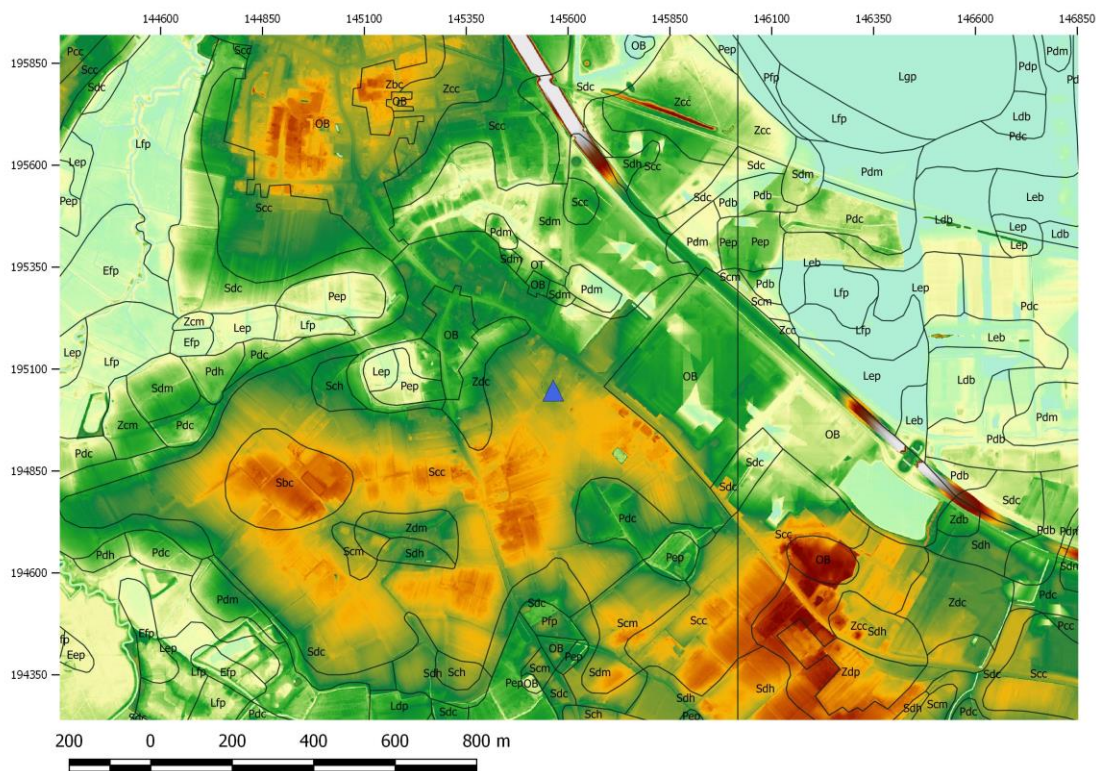
In het recente verleden was het terrein in gebruik als autowrakken-opslagplaats. Het terrein werd hiervoor in het verleden opgehoogd omwille van wateroverlast maar nadien terug gedeeltelijk afgegraven en geëgaliseerd¹⁰.

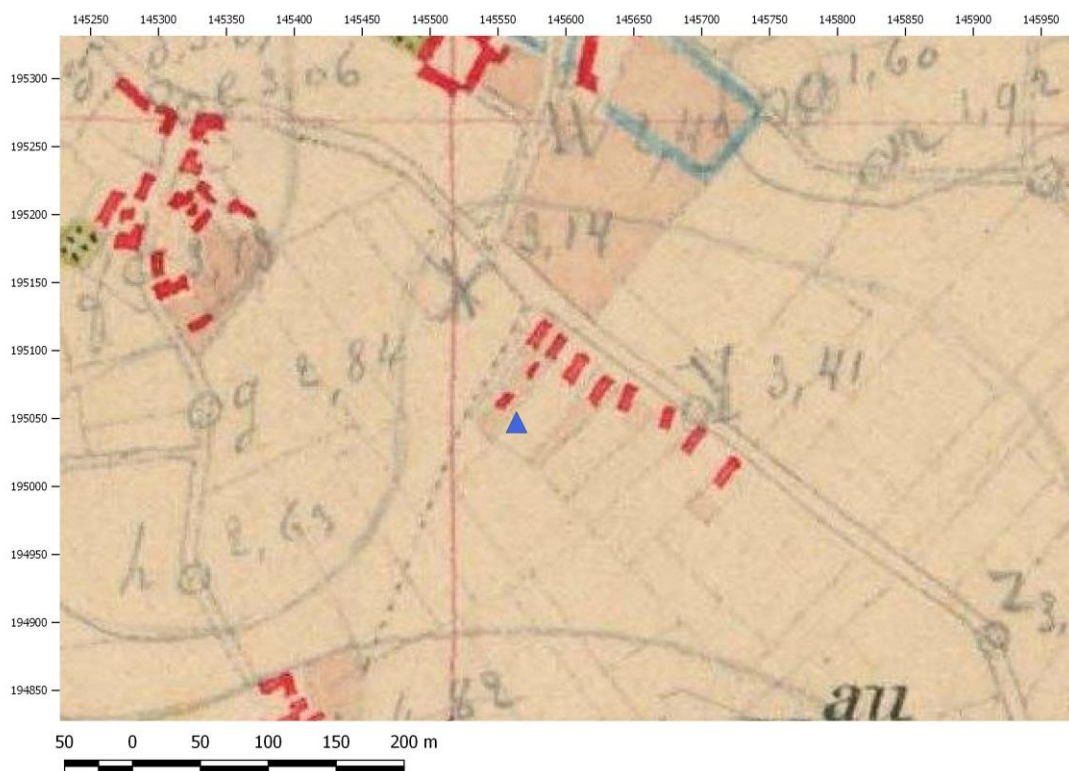
Figuur 100: Situering van de toevalsvondst op de topografische kaart en het GRB (© AGIV)

¹⁰ Mondelinge informatie van de eigenaar.

Figuur 101: Situering van de toevalsvondst op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen en de bodemkaart (© AGIV).

Figuur 102: Situering van de toevalsvondst op de kaart van het Gereduceerd kadaster (© NGI).

Figuur 103: Situering van de toevalsvondst op de kaart van het Dépôt de la Guerre et de la Topographie (© NGI).

Figuur 104: Situering van de toevalsvondst op de kaart van Villaret (© AGIV).

4.9.4 Vaststelling en evaluatie op het terrein

Methode

De eigenaar legde zelf de structuur vrij bij het graven van de vijver. Aangezien alles *in situ* behouden blijft en de vijver niet verder wordt uitgebreid, beperkte de evaluatie zich tot het opkuisen en registreren van de vrijgekomen structuren en een profielwand. Alles werd gefotografeerd en gedetailleerd in 3D ingemeten via fotogrammetrie¹¹.

Beschrijving

De geregistreerde structuur bevindt zich in het zuidwestelijke uiteinde van de uitgegraven vijver (fig. 105 & 106).

De toevalsvondst lijkt op een 'vloertje' met in twee lagen afwisselend georiënteerd gestapelde bakstenen gesitueerd in het zuidwestelijke uiteinde van de vijver (fig. 107-109). Dit vloertje bevindt zich ongeveer 80 cm onder het huidige maaiveld, op een absolute hoogte van ca. 4,5 m TAW, onder een pakket opgehoogde grond. De onderste laag bakstenen is 'plat' gelegd, de bovenste laag op de zijkant. Tussen de bakstenen bevindt zich geen cement of mortel. In het zuidoosten van de vijver is de begrenzing van deze 'vloer' scherp afgelijnd. Daardoor is duidelijk dat deze zich bevindt in een uitgegraven kuil. In het zuidwesten loopt de structuur nog verder door in de vijverwand. De structuur lag vrij over een lengte van ca. 3,8 m en een breedte van ca. 0,8 m. Aan de vijverzijde was de structuur gedeeltelijk weggegraven.

Het formaat van de bakstenen schommelt tussen 15x8x4 cm en 16x8x5 cm. Het baksel is vrij grof en heterogeen (eerder zacht gebakken; fig. 110). De bakstenen zijn niet hard gebakken en variëren in kleur, wat wijst op een lokale, artisanale productie¹².

Bij het graven van de vijver kwam onder het bakstenen vloertje nog een paal tevoorschijn (fig. 111). De oorspronkelijke positie van deze paal was niet duidelijk¹³.

Een profiel aangelegd onder het vloertje toont de volgende stratigrafie (fig. 112):

- Direct onder de bakstenen bevindt zich een pakket van ca. 20 cm dikte, bestaande uit heterogeen half fijn zand.
- Het contact van dit zand met het onderliggende pakket is scherp en onregelmatig.
- Het onderliggende pakket, waarvan de top zich bevindt op ca. 4,2 m TAW, is ca. 40 cm dik. Het gaat om sterk humeuze tot venige klei met houtfragmenten van els. Plaatselijk komen intercalaties voor van fijn tot half fijn zand.
- Het contact met het onderliggende sediment is zeer scherp en grillig. De top van dit onderliggende pakket bevindt zich op een absolute hoogte van ca. 3,8 m TAW. Dit sediment bestaat uit goed gesorteerd homogeen fijn geoxideerd zand.

¹¹ Door collega Johan Van Laecke, landmeter-expert.

¹² Informatie Vincent Debonne.

¹³ Mondelinge informatie eigenaar.

Figuur 105: Uitgegraven vijver met aanduiding van de geregistreerde structuur op de meest recente orthofoto (© AGIV).

Figuur 106: Overzichtsbeeld van de vijver en de toevalsvondst vanuit het noordoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 107: Beeld van de bakstenen 'vloer' vanuit het westen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 108: Overzicht van de bakstenen 'vloer' vanuit het oosten (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 109: Detailbeeld van de 'vloer' in profiel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 110: Houten paal uitgetrokken bij het graven van de vijver (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 111: Enkele van de bakstenen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 112: Profielopname (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Het baksel van de bakstenen wijst op een artisanale, lokale productie van de stenen. Het formaat van deze stenen wijst er op dat dit gesitueerd moet worden in de 19de of begin 20de eeuw. De aanwezigheid van de bakstenen structuur moet dan ook ongetwijfeld in verband gebracht worden met de historisch gekende aanwezigheid van huizen langs de Lichterstraat, zoals afgebeeld op de historische kaarten. De functie van de structuur is niet geheel duidelijk. Wellicht gaat het effectief om een vloerniveau (van een stalling?), waarvan het onderliggende half fijn heterogeen zand de fundering vormde. Om hierover uitsluitsel te krijgen zou de structuur verder uitgegraven en onderzocht moeten worden maar dit was door het *de facto* behoud *in situ* niet aan de orde.

Het onderliggende pakket van sterk humeuze tot venige klei is het typische sediment van een moerassige overstromingsvlakte. De zandige intercalaties wijzen er op dat er periodiek een verhoogde overstromingsdynamiek was. De absolute hoogte van de basis van dit pakket is ongeveer gelijk aan de huidige maaiveldhoogte van het hoofd van de beekvallei ten westen. Dit biedt vermoedelijk de verklaring voor de aanwezigheid van deze venige klei.

Het onderliggende fijne geoxideerde zand is wellicht pleistoceen dekzand.

4.9.5 Afspraken en conclusies

Op 7 juli 2017 werd een archeologische toevalsvondst geëvalueerd aan de Lichterstraat 20 in Puurs. De vondst kwam aan het licht bij het graven van een vijver. Het betreft wat vermoedelijk dient geïnterpreteerd te worden als een vloertje van een stalling van los gestapelde bakstenen op een fundament van een ophoging van half fijn zand. Dit is in verband te brengen met de historisch gekende bewoning langs de Lichterstraat en op dit perceel in de 19de- begin 20de eeuw. Deze structuur blijft *in situ* behouden.

Onder dit vloertje bevindt zich sterk humeuze tot venige klei die aantoont dat deze zone vroeger deel uitmaakte van de rand van een overstromingsvlakte. Deze kan dan weer in verband gebracht worden met de aanwezigheid van een beekvallei ten westen.

5 20STE EEUW: TWEEDE WERELDOORLOG

5.1 TOEVALSVONDST ID 163 EN 165: STRAND ZWINMONDING IN KNOKKE-HEIST (PROV. WEST-VLAANDEREN).

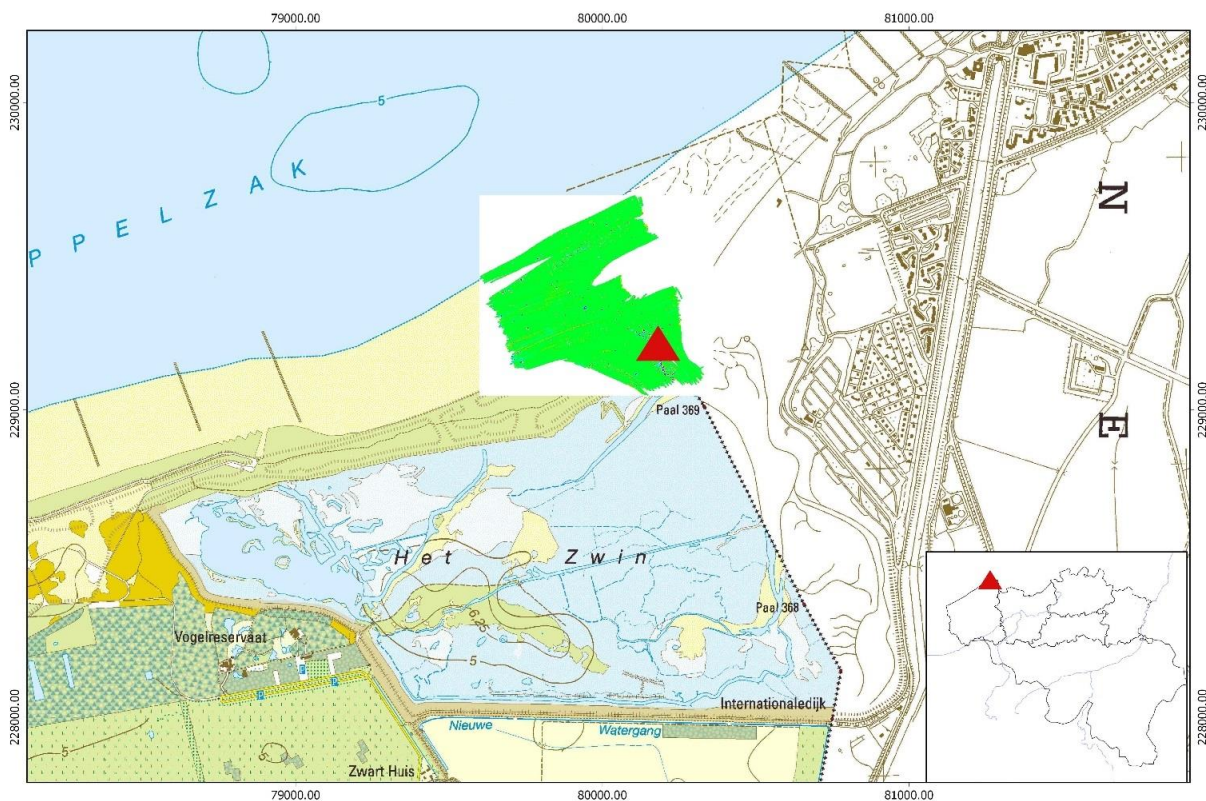

5.1.1 Administratieve gegevens

Gemeente: Knokke, Deelgemeente: Knokke-Heist
Ligging: strand aan Zwinmondning, net ten westen van Belgisch-Nederlandse grens
Kadasterlocatie: openbaar domein
Ligging: ID 163: 51°22'07,68 NB / 3°21'54,55" OL (WGS84) – x: 80107 / y: 229254 (Lambert 72)
Ligging: ID 165: 51°22'07,97 NB / 3°21'54,08" OL (WGS84) – x: 80098 / y: 229263 (Lambert 72)
Eigenaar: Vlaamse Overheid, MDK – Afdeling Kust
Dossier toevalsvondst: ID 163 en 165 (melding ID 160 en ID 162)
Datum vondstmelding: 03/05/2017 en 12/05/2017
Evaluatie ter plaatse: 12/05/2017 (Sofie Vanhoutte en Stefan Decraemer (Raakvlak))
CAI ID: 218758
Opmaak verslag: Sofie Vanhoutte (sofie.vanhoutte@vlaanderen.be)
Foto's: Sofie Vanhoutte (agentschap Onroerend Erfgoed) en Stefan Decraemer (Raakvlak) tenzij anders vermeld
Aanmaak kaarten: Franky Wyffels (agentschap Onroerend Erfgoed)

5.1.2 Situering

Op 3 mei 2017 werd een toevalsvondst gemeld door Adede op het strand van Knokke, ter hoogte van de Zwinmond (de dichtgeslibde Zwingeel), vlak aan de Belgisch-Nederlandse grens (fig. 113-115). In opdracht van Natuur&Bos en Maritieme Dienst Kust (MDK) voert Adede er ruimsingswerken uit¹⁴; voor Natuur&Bos aan het zandtalud dat de grens vormt met het Zwin, voor MDK op het strand. Adede maakt het strand vrij van munitie en obstakels op basis van door hen voorafgaand uitgevoerd geofysisch onderzoek (magnetometrie en *ground penetrating radar*). De anomalieën die uit dit geofysisch onderzoek resulteren, worden daarbij systematisch onderzocht en geruimd. Een reeks van anomalieën die zich op een regelmatige afstand van elkaar op een lijn manifesteerden, werd als verdacht beschouwd en resulteerde uiteindelijk in de toevalsvondst in kwestie (fig. 116).

Figuur 113: Situering van de toevalsvondst op de topografische kaart (©AGIV) met overlay van het magnetometrisch onderzoek door Adede (© Adede).

¹⁴ 'Besteknr. 16EH/15/12 - Opsporen en ruimen van conventionele en toxische explosieven langs de stranden van de Vlaamse Kust'.

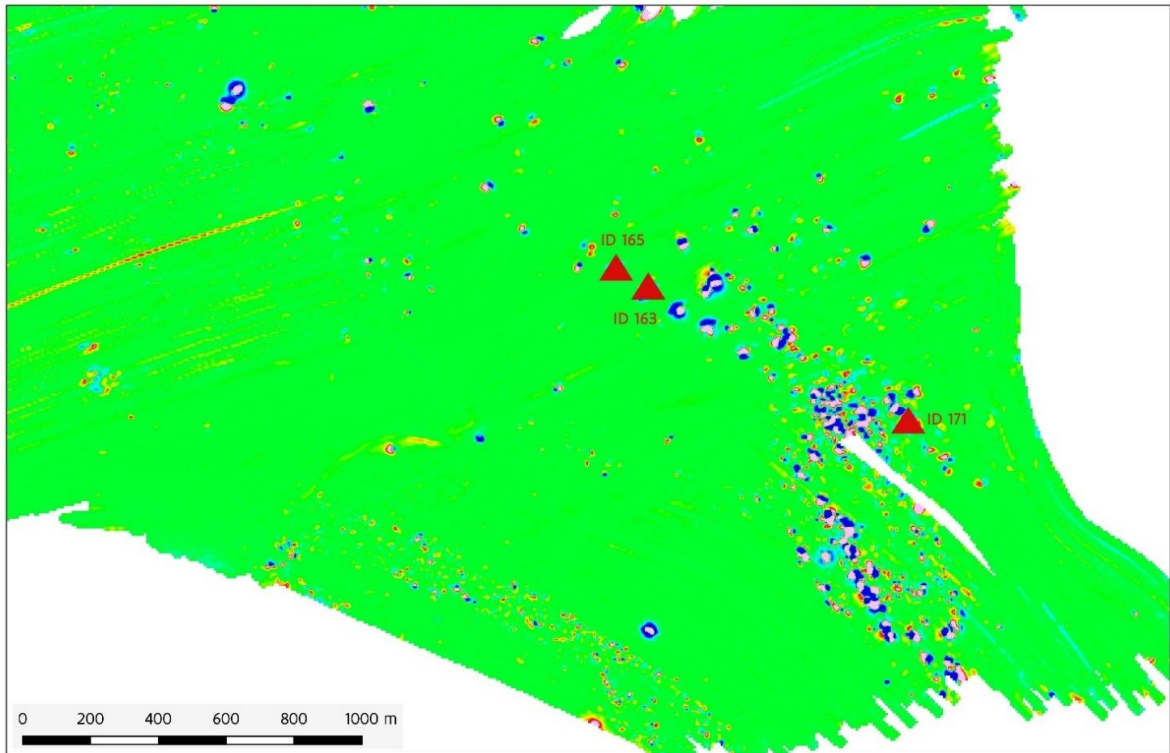

Figuur 114: Situering van de toevalsvondst op de luchtfoto (© AGIV).

Figuur 115: Situering van de toevalsvondst op het DHM beeld (© AGIV).

Figuur 116: Detail van het beeld met resultaten van het magnetometrisch onderzoek door Adede (© Adede) met aanduiding van vondstmelding ID 163 en ID 165 (alsook ID 171).

5.1.3 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Algemeen

Het graven naar één van de anomalieën die zich op de bovengenoemde lijn bevond, had stukken betonblokfundering, enkele betonnen palen met trapeziumvormige doorsnede en een groot stuk betonplaat met dergelijke betonliggers aan vastgeklonken, opgeleverd. Dit resulteerde in de melding van de toevalsvondst ID 163 (Locatie 1) (fig. 117).

Op 12 mei kon een plaatsbezoek plaatsvinden door ondergetekende, vergezeld door Stefan Decraemer van Raakvlak, de intergemeentelijke onroerend erfgoeddienst tot wiens grondgebied Knokke behoort. De restanten lagen bij het plaatsbezoek nog ter plaatse naast de reeds toegeslibde put.

Het grootste relict bleek nog vrij intact te zijn en de voorgaande elementen als onderdeel van één constructie te tonen: een ongeveer vierkant platform met cellenbetonblokken als fundering in de lengte aan de twee zijanten, daarop betonliggers met daarbovenop een gegoten betonplaat (fig. 117).

Figuur 117 a, b, c, d: Betonnen platform van locatie 1. Foto boven: platform ondersteboven, zoals aangetroffen bij plaatsbezoek, *ex situ*, met duidelijk zicht op restant fundering. Foto's onder, links en midden: platform omgekeerd, zoals het was, bovenaan ingesmeerd met teer, eronder betonnen dwarsliggers bovenop fundering (restant enkel op foto rechts te zien). Foto rechts: detail van kopse kanten dwarsliggers. (© agentschap Onroerend Erfgoed)

Tijdens het plaatsbezoek werd door Adede een poging ondernomen om een tweede anomalie van de betreffende lijn vrij te leggen om na te gaan of deze gelijkaardige restanten opracht (toevalsvondst ID 165) (Locatie 2) (fig. 118). Op een diepte van 1 à 2 m onder het huidige strandniveau werden (vermoedelijk) *in situ* resten gevonden, van dezelfde aard als die van de voorgaande locatie. De positie onder de vloedlijn, met waterverzadigde zandlagen tot gevolg, en het kwel zorgden ervoor dat *in situ* zichtbaarheid zo goed als nihil was; *in situ* registratie was dus *überhaupt* onmogelijk. Er werd door ondergetekende dan ook beslist de restanten enkel *ex situ* te registreren en te documenteren. Alle gerecupereerde stukken bleken uiteindelijk toe te behoren aan eenzelfde soort structuur (fig. 119), namelijk een gefundeerd betonplatform, op beide locaties één maar naar alle waarschijnlijkheid behorende tot een lijn van oorspronkelijk meerdere dergelijke structuren (fig. 120).

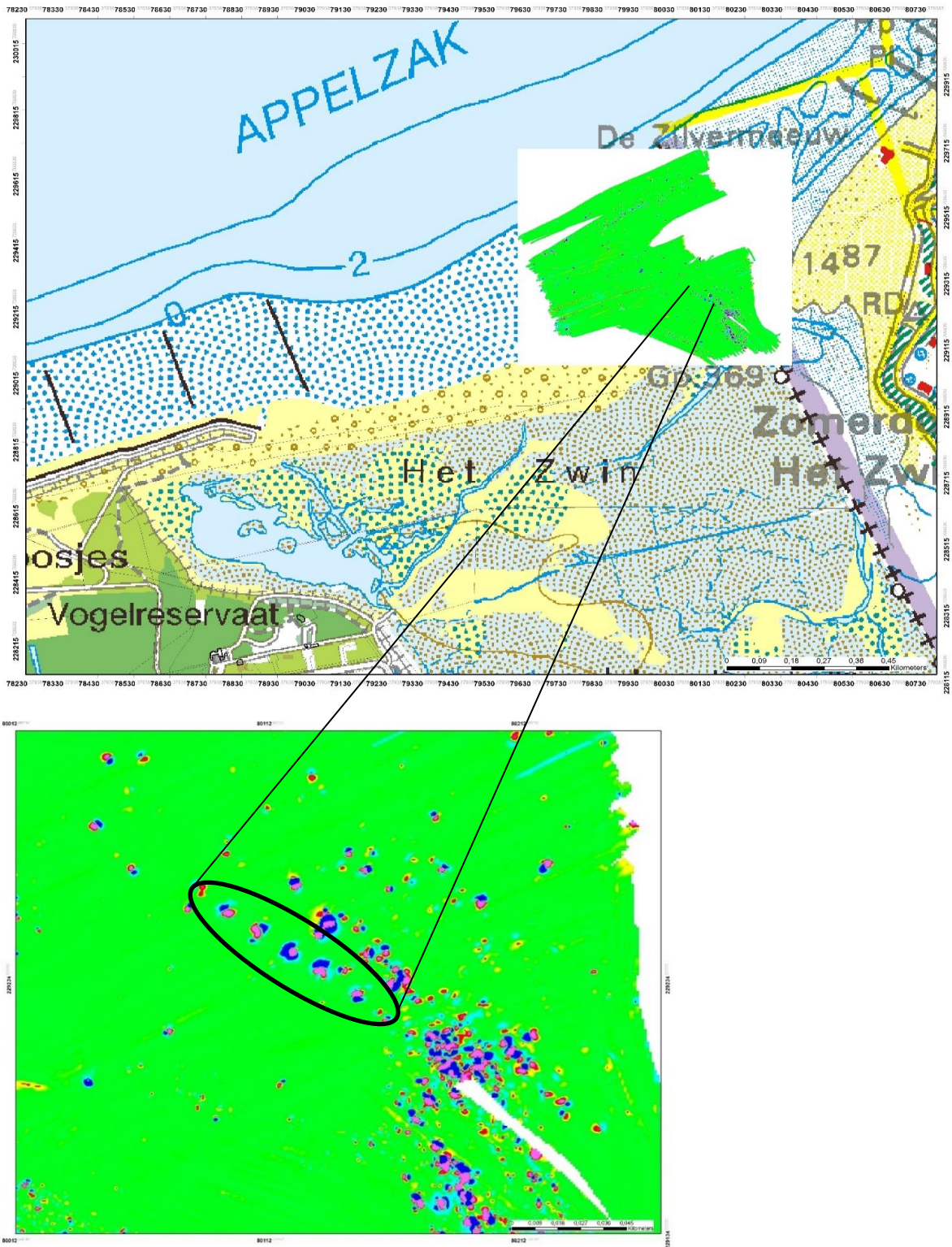

Figuur 118 a, b, c, d, e: Locatie 2. Het onderzoek door Adede van een tweede anomalie die eenzelfde betonplatform blijkt voor te stellen als bij locatie 1 maakte duidelijk dat een *in situ* terreinregistratie onmogelijk was door de positie onder de vloedlijn, de waterverzadigde zandlagen en het kwel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 119: Losse fragmenten van eenzelfde soort betonplatform, afkomstig van locatie 2 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 120: Locatie van de zich duidelijk aftekenende rechte lijn met anomalieën op het beeld van het magnetometrisch onderzoek uitgevoerd door Adede (©Adede) en de plaats op de topografische kaart (© AGIV).

Opbouw van het betonplatform (fig. 117 & 121)

Het platform was telkens gekenmerkt door een fundering langs twee zijden die samengesteld was uit cellenbetonblokken die zelf ook opgevuld waren met beton. Deze cellenblokken waren 50 cm lang, 25 cm breed en 24,5 cm hoog. De fundering kende een totale hoogte van 1,02 m en was één cellenblok breed (50 cm).

Dwars bovenop deze funderingen waren gewapende betonliggers van 2,50 m geplaatst met trapeziumvormige doorsnede, met een basis van 25 cm breed, een top van 22 cm breed en een hoogte van 18,5 cm. De breedste basis was naar boven gericht zodat de betonbalken bovenaan een aaneengesloten vlak vertoonden. Oorspronkelijk moeten er zo negen betonliggers naast elkaar hebben gelegen. Op de kopse kanten zaten telkens de resten van zes gecorrodeerde bouten, erop wijzend dat hiertegen mogelijk een houten of ijzeren structuur vastgeklonken zat?

Bovenop de liggers lag een betonplatform van 18,5 à 19,5 cm dik. Deze betonplaat, die niet gewapend was, vormde een bijna vierkant platform van 2,50x2,33 m. Het oppervlak van de betonplaat was met teer ingesmeerd. De bovenkant van het platform was niet geheel effen; naden lijken te wijzen op een niveau bestaande uit een ander materiaal dat hierin was ingedrukt, een houten vloer?

Opvallend was het vrij grote aantal zeepokken dat plaatselijk vooral de betonplaat bedekte. Dit betekent dat minstens de betonplaat een geruime tijd bloot in zeewater moet hebben gelegen. Het is mogelijk dat het inwrijven met teer net gebeurde om het beton, dat niet goed bestand was tegen zout water, te beschermen.

Figuur 121: Het betonplatform van locatie 1 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

5.1.4 Historische gegevens

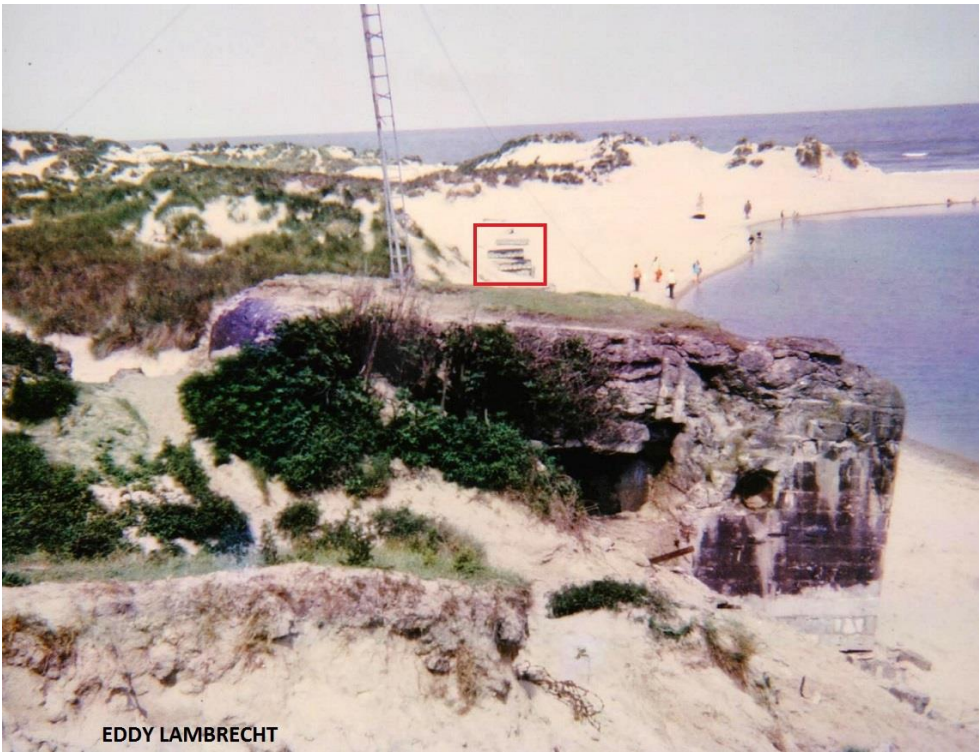
In de nabijheid, iets meer landinwaarts, bevond zich *Stutzpunkt Flugplatz / El Amrein*, onderdeel van de Duitse Atlantikwall uit WO II¹⁵.

Dankzij Eddy Lambrecht (heemkundige uit Knokke) konden de structuren, die met deze stelling verband houden, geïdentificeerd worden.

De structuren in kwestie waren immers nog zichtbaar in 1968, toen dhr. Lambrecht een foto nam van de Zwingel. Op de foto, die op de voorgrond de bunker R612 toont van *Stutzpunkt Flugplatz*, zijn op de achtergrond drie betonnen structuren zichtbaar (fig. 122).

¹⁵ Francart 1988 en Termote s.d.

Figuur 122: Foto van de westelijke zijde van de Zwingeuil genomen in 1968 door dhr. Lambrecht met een kleinbeeld Kodak Instamatic (© E. Lambrecht).

Het betreft 'garages' voor de 'leichte Ladungsträger Goliath' waarbij de opening naar de monding van het Zwin was gericht (fig. 123). Deze Goliath (SdKfz. 302, 303a, 303b) was een onbemande, via een kabel op afstand bestuurbare miniatuurtank die geladen was met springstof (75 kg of TNT) (fig. 124 & 125). Deze werd in de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers gebruikt om fortificaties, pantservoertuigen en troepenconcentraties op te blazen vanaf een veilige afstand (fig. 126). Ze werden ontworpen en gemaakt vanaf 1942, door de autofabrikant Carl F.W. Borgward, gevestigd in Bremen. Borgward zou er meer dan 7500 gemaakt hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog. Door de geallieerden werden ze ook wel 'beetle tank' genoemd¹⁶. Ze werden naar de frontlinie getransporteerd op een aanhangwagentje op twee wielen. Het was een éénmalig 'wapen'; nadat de explosievenlading afging, vernietigde het voertuig zichzelf¹⁷.

¹⁶ Guttman 2011.

¹⁷ US War Department 1945.

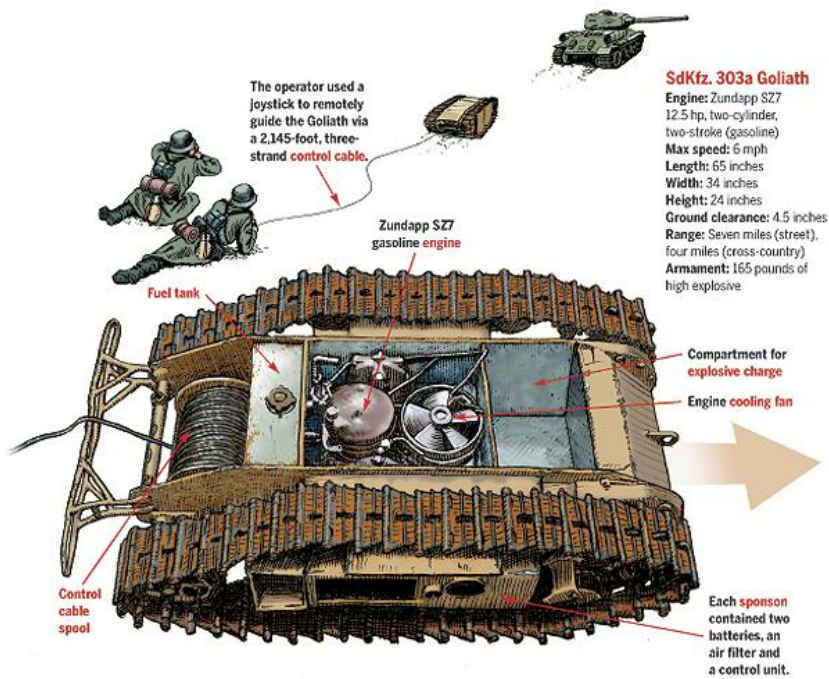

Figuur 123: Een Britse 1st Corps Royal Artillery Sergeant inspecteert een Duitse 'Goliath' (SdKfz. 303a) in zijn 'garage', op het strand 'Juno' na de landing in Normandië, 6 juni 1944 (www, zonder oorspronkelijke bron).

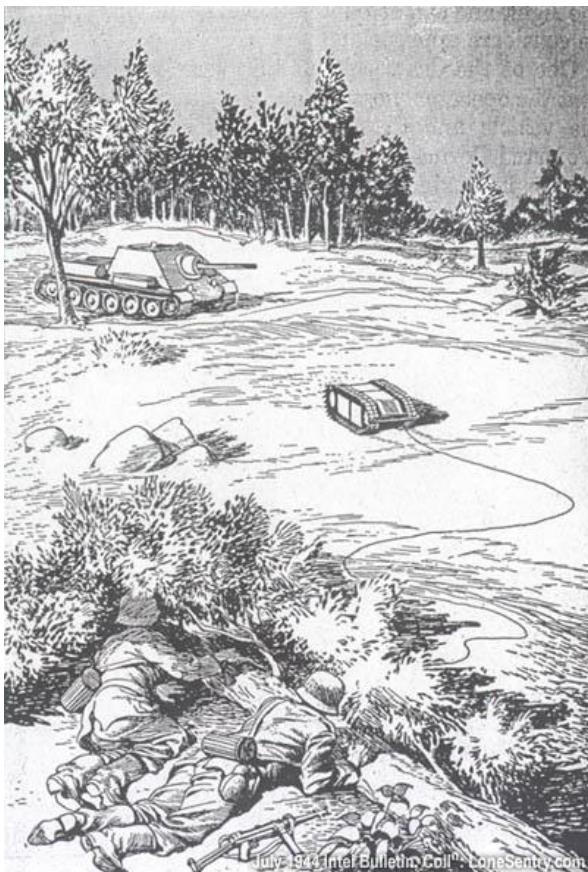

Figuur 124 a, b: Links: US Navy soldaten spelen met ingepalmde 'Goliath' tanks. Rechts: A.U.S. soldaat inspecteert Duitse 'Goliath' (SdKfz. 302), na landing op Utah, Normandië. Op de achtergrond: Amerikaans amfibievoertuig DUKW (www, zonder oorspronkelijke bron).

Figuur 125: Illustratie door Gregory Poch, die de samenstelling en het gebruik van een Goliath toont (Guttman 2011).

Figuur 126: Verduidelijkende tekening voor geallieerde soldaten over het gebruik van de Goliath door de Duitser in een bulletin met oorlogsinformatie voor geallieerde soldaten over vijandelijke uitrusting (s.n. 1944).

Aan de Zwingel zouden deze Goliaths bij een geallieerde landing het strand opgestuurd worden om geallieerde amfibievaartuigen of lichte tanks uit te schakelen. Op een luchtfoto van het Canadees leger dd. september 1944 (fig. 127) zijn deze structuren mogelijk te herkennen, namelijk als drie, of mogelijk vier, rechthoekige streepjes op regelmatige afstand van elkaar.

Figuur 127: Detail van luchtfoto genomen door het Canadees leger, dd. september 1944. De kleine rechthoekige streepjes gemarkeerd met de rode rechthoek zijn vermoedelijk de structuren in kwestie. Mogelijk kan nog een vierde item onderscheiden worden buiten de rechthoek aan de linkerkant (© E. Lambrecht).

De gevonden restanten van de betonplatformen kunnen zo herkend worden als de vloer van dergelijke 'garages'. De oorspronkelijke opstaande structuur kan de aanhechtingpunten verklaren op de kopse kanten van de betonnen dwarsliggers.

Het is niet te verwonderen dat rond de besproken structuren verschillende WO II vondsten aan het licht kwamen/komen. Het gaat hier dan vooral om (fragmenten van) munitie, vooral van afweergeschut. Tijdens het plaatsbezoek kwam ook een buis met kraagrand (doorsnede buis: 4,5 cm) en een zendmast aan het licht.

5.1.5 Afspraken en conclusies

Aangezien de opgedolven structuren en fragmenten niet *in situ* konden onderzocht worden maar de restanten wel gelokaliseerd en opgemeten konden worden, werd verdere terreinregistratie niet nodig geacht.

Alhoewel deze toevalsvondst dus enkel leidde tot een evaluatie en geen verder onderzoek *in situ* kon plaatsvinden, kon dankzij de registratie en documentatie van de toevalsvondst *ex situ* wel zeer waardevolle informatie gewonnen worden. De restanten blijken afkomstig van 'garages' voor de mini-tank type Goliath die op ongeveer regelmatige afstand van elkaar op een lijn op het strand stonden opgesteld en waarvan de restanten bovengronds nog zichtbaar waren tot minstens in de jaren 1960. De Adede-ploeg ter plaatse werd geïnformeerd over de toevalsvondstprocedure en afspraken werden gemaakt voor in het geval toekomstige toevalsvondsten zich hier nog zouden voordoen.

5.1.6 Bibliografie

FRANCART P. 1988: *La Côte Belge 1940/44*. Le Mur de l'Atlantique. Tome II, Bruxelles.

GUTTMAN J. (ed.) 2011: *Goliath Tracked Mine: The Beetle that Started the ROV Craze*. HistoryNet [online], <http://www.historynet.com/goliath-tracked-mine-the-beetle-that-started-the-rov-craze.htm> (geraadpleegd op 30 mei 2017).

TERMOTE J. s.d.: *Ontpoldering Willem-Leopoldspolder. Historisch-geografisch onderzoek en archeologisch vooronderzoek* (Ongepubliceerd rapport) (verkregen via Raakvlak).

S.N. 1944: *Remote-controlled demolition vehicles*. Intelligence Bulletin Juli 1944, in: [online] Lone Sentry. Photos, Articles & Research on the European Theater in World War II, <http://www.lonesentry.com/articles/demolitionvehicles/index.html> (geraadpleegd 30 mei 2017).

US WAR DEPARTMENT 1945: *Handbook on German Military Forces*. maart 1945. U.S. War Department Technical Manual *TM-E 30-451*, [online] <http://www.ibiblio.org/hyperwar/Germany/HB/index.html> (geraadpleegd op 30 mei 2017).

5.2 TOEVALSVONDST ID 171: STRAND ZWINMONDING IN KNOKKE-HEIST (PROV. WEST-VLAANDEREN).

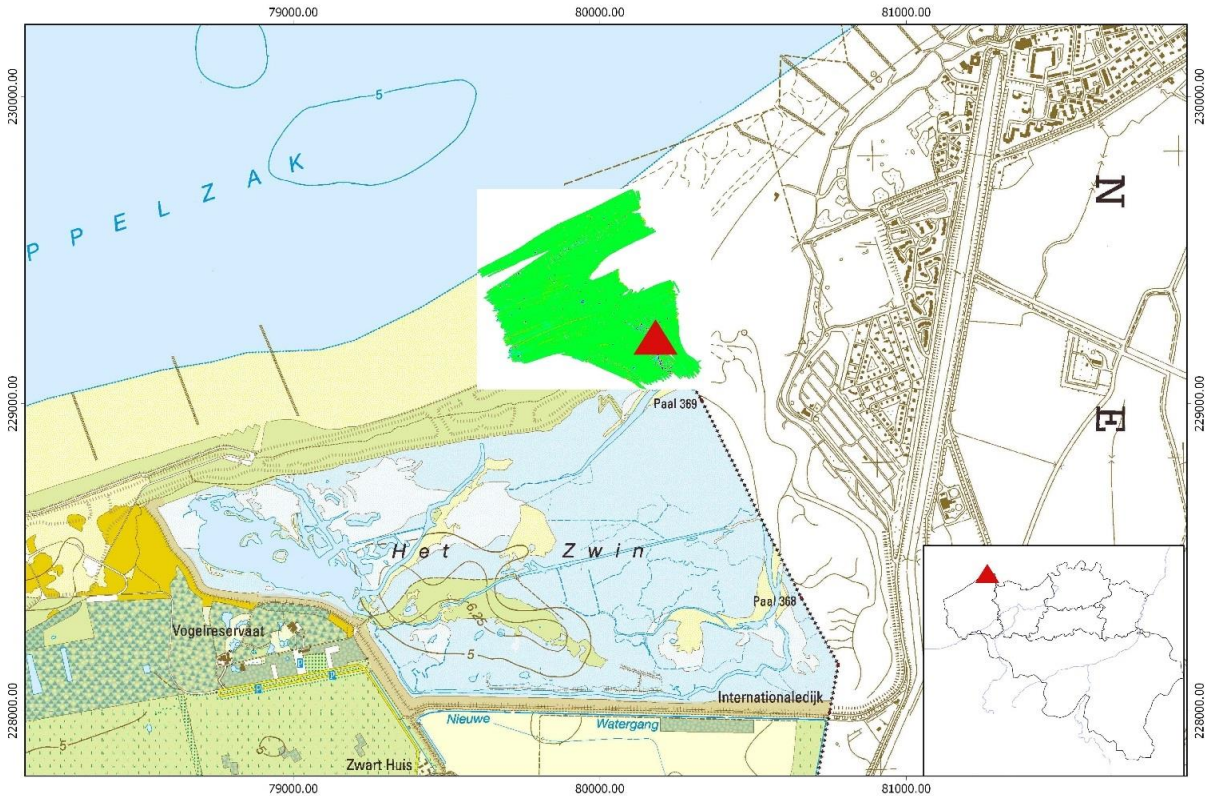
5.2.1 Administratieve gegevens

Gemeente: Knokke, Deelgemeente: Knokke-Heist
Ligging: strand aan Zwinmonding, net ten westen van Belgisch-Nederlandse grens
Kadasterlocatie: openbaar domein
Ligging: 51°22'05.92 NB / 3°22'0.03" OL (WGS84) – x: 80212,68 / y: 229199,15 (Lambert 72)
Eigenaar: Vlaamse Overheid, MDK – Afdeling Kust
Dossier toevalsvondst: ID 171 (melding ID 168)
Datum vondstmelding: 15/06/2017
Evaluatie ter plaatse: 19/06/2017 (Sofie Vanhoutte)
CAI ID: 220628
Opmaak verslag: Sofie Vanhoutte (sofie.vanhoutte@vlaanderen.be)
Foto's: Sofie Vanhoutte (agentschap Onroerend Erfgoed) tenzij anders vermeld
Aanmaak kaartmateriaal: Franky Wyffels (agentschap Onroerend Erfgoed)

//

5.2.2 Situering

Deze toevalsvondst is gebeurd binnen de context van hetzelfde project als toevalsvondsten dossiers ID 163 en 165 (fig. 128-131). Op het strand van Knokke, ter hoogte van de Zwinmondning (de dichtgeslibde Zwingeel), vlak aan de Belgisch-Nederlandse grens, voert Adede ruimsingswerken uit. Ze stooten hierbij op een bakstenen constructie met beton (fig. 132). Aangezien de werkput meteen dichtslibde met zand en water, waren de mensen van Adede meteen overgegaan tot het uitgraven van de structuur en werd de vondst niet *in situ* bewaard.

Figuur 128: Situering van de toevalsvondst op de topografische kaart (© AGIV) met overlay van magnetometrisch onderzoeksbeeld (© Adede) met dank aan Gijs Berghmans van Adede voor het aanleveren van deze documentatie.

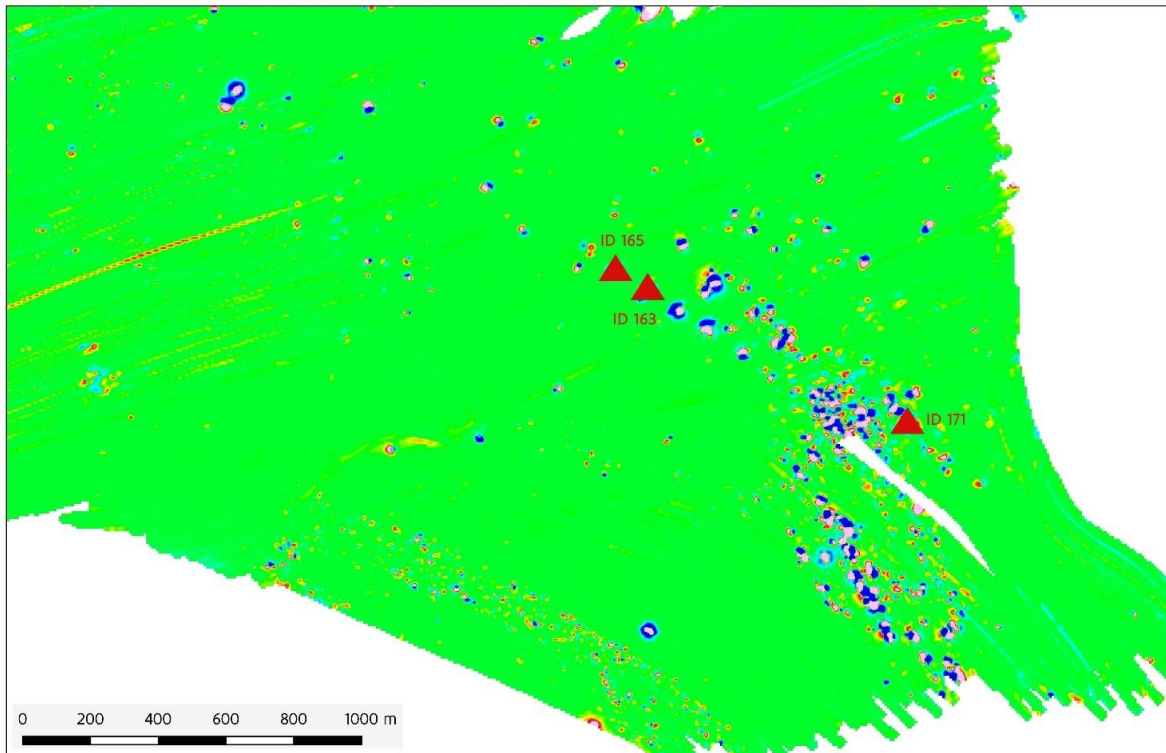

Figuur 129: Situering van de toevalsvondst op de luchtfoto (© AGIV).

Figuur 130: Situering van de toevalsvondst op het DHM beeld (©AGIV).

Figuur 131: Situering van de toevalsvondst op het DHM beeld (© AGIV). Behalve toevalsvondst ID 171 staan ook de locaties van toevalsvondsten ID 163 en ID 165 aangeduid.

Figuur 132: De toevalsvondst zoals aangetroffen door de Adede-ploeg (Foto door Adede). Doordat het kwel en de waterverzadiging van het zand de werkput meteen deden dichtslibben, werd de structuur meteen uit de put gelift en op een andere plaats bewaard tot de evaluatie ter plaatse (© agentschap Onroerend Erfgoed).

5.2.3 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Algemeen

Op maandag 19/06/2017 voerde ondergetekende de terreinevaluatie uit. De structuur bevond zich niet meer in de buurt van de vondstlocatie maar een eindje verderop, waar alle opgedolven stukken werden verzameld om weggevoerd te worden. Er kon dus nog enkel overgegaan worden tot het documenteren van de structuur (foto's, afmetingen) (fig. 133-135).

Opbouw van de structuur

De structuur bestond uit een recht stuk muur, palend aan een halfcirkelvormig stuk muur met daarin een kijkgat. De constructie was volledig in bakstenen gebouwd en ingesmeerd met cement. De cementlaag was nog volledig bewaard aan de binnenzijde (met de bolle kant), aan de voorkant lagen de bakstenen bloot.

Figuur 133: Het fragment loopgraaf. Vermoedelijke achterzijde (binnenzijde) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

De structuur was nog bewaard over een volledige lengte van ongeveer 210 cm (fig. 136 & 137). Het recht stuk muur mat aan de binnenzijde 82 cm, aan de buitenzijde 115 cm. De dikte van de muur bedroeg 32 cm. De opening was een brievenbusachtig onderdeel met een groot gat aan de binnenzijde en een gleuf aan de buitenzijde. De opening was 38 cm breed (licht versmallend naar binnen toe naar 35 cm) en 25 cm hoog. Aan de buitenzijde mat het uitstekende deel van deze opening 55 cm in breedte en 25 cm in hoogte. Dit kijkgat diende vermoedelijk om een periscoop door te steken.

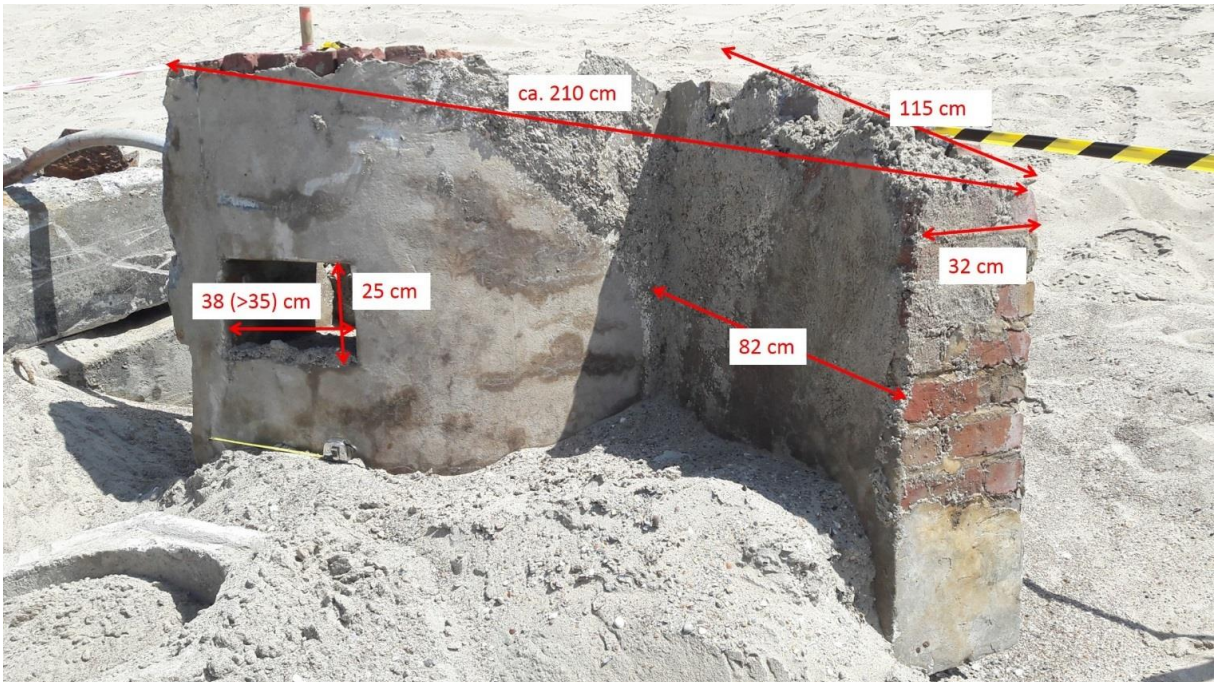

Figuur 134: Het fragment loopgraaf. Vermoedelijke voorzijde (buitenzijde) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 135: Het fragment loopgraaf. Vermoedelijke voorzijde (buitenzijde) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 136: Het fragment loopgraaf. Vermoedelijke achterzijde (binnenzijde) met aanduiding afmetingen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 137: Het fragment loopgraaf. Vermoedelijke voorzijde (buitenzijde) met aanduiding afmetingen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

5.2.4 Historische gegevens

De structuur kan herkend worden als een onderdeel van een vermoedelijke loopgraaf uit de Tweede Wereldoorlog, de opening mogelijk als een uitkijkpunt waardoorheen een periscoop kon gestoken worden. Daardoor moet de bolle zijde van de muur geïdentificeerd worden als de binnenkant, de holle zijde met de gleufkant van de opening als de voorkant (de kant naar de vijand toe).

Volgens Eddy Lambrecht (heemkundige uit Knokke en specialist WO II) bevond dit stuk loopgraaf zich niet meer *in situ* en gaat het om een door een explosie weggeslingerd of door vroegere activiteiten

aan het Zwin verplaatst deel van een loopgraaf. Het kan wel in verband gezien worden met het nabijgelegen *Stutzpunkt Flugplatz*.

In de buurt werden ook verschillende losse WO II elementen gevonden: zgn. betonnen *Einmanslocher* (fig. 138), ijzeren steunpunten voor obstakels (fig. 138 & 139) en betonblokken met vakken (fig. 139). Deze blokken kunnen herkend worden als basissen voor *Küsten-Mine A* (fig. 140-142). In de betonblok zat een springlading van 50 kg, daarbovenop een metalen frame met op de top een ontsteker in lood. Deze mijnen werden in de kustwateren gelegd, dus niet op het strand maar in zee. Het is opmerkelijk dat en een raadsel hoe die betonnen basissen op het strand terechtgekomen zijn. Ze waren immers bedoeld om landingsboten te verhinderen de kust te benaderen.

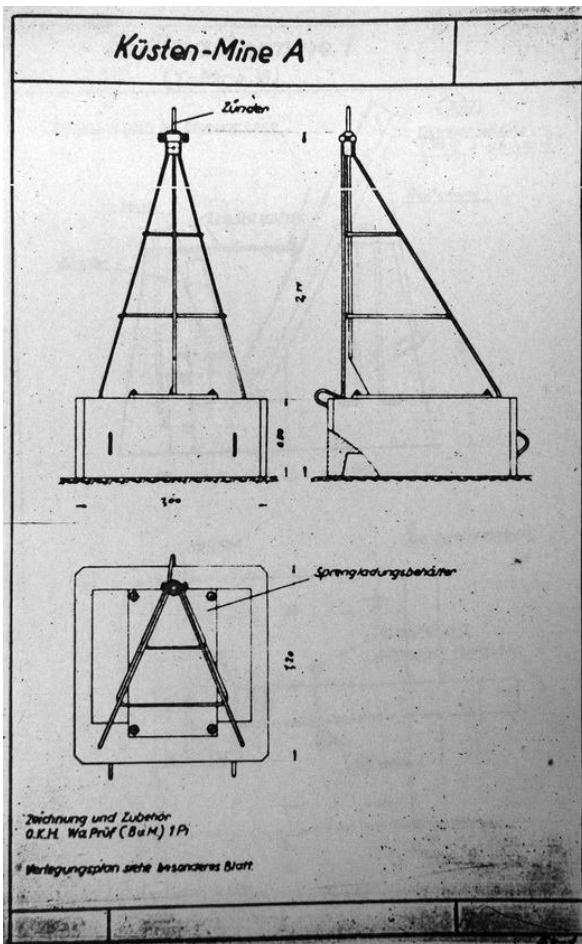

Figuur 138: In de buurt gevonden WO II elementen, bij elkaar verzameld voor afvoer. Op de achtergrond: Einmanslocher; op de voorgrond: betonbasissen voor Küsten-Mine A, op elkaar gestapeld, erop: ijzeren steunpunten voor obstakels (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 139: In de buurt gevonden WO II elementen, bij elkaar verzameld voor afvoer. Op de achtergrond: Einmanslocher; op de voorgrond: zicht op betonbasis voor Küsten-Mine A, met zicht op vakken, erop: ijzeren steunpunten voor obstakels (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 140: Küsten-Mine A (archief E. Lambrecht).

Figuur 141: Stapelplaats Küsten-Mine A (archief E. Lambrecht).

Figuur 142: Küsten-Mine A (© E. Lambrecht).

5.2.5 Afspraken en conclusies

Zoals het geval was bij toevalsvondsten ID 163 en 165 leverde deze toevalsvondst ook weer een structuur op uit WO II, namelijk een stuk loopgraaf, naast nog losse WO II-stukken in de nabijheid. Alhoewel de vondst niet *in situ* kon onderzocht worden, kon alle nodige informatie over de structuur gewonnen worden uit de registratie en documentatie *ex situ*.

6 PERIODE ONBEPaald

6.1 TOEVALSVONDST ID 183: DORPSSTRAAT 11 IN KAMPENHOUT (PROV. VLAAMS-BRABANT).

6.1.1 Administratieve gegevens

Gemeente: Kampenhout, Deelgemeente: Kampenhout
Adres locatie: Dorpsstraat 11
Kadaster locatie: openbaar domein
Ligging: 50°56'29,63"NB / 4°32'57,43"OL (WGS84) – x: 162688,383 / y: 181267,897 (Lambert 72)
Eigenaar: Gemeente Kampenhout
Dossier toevalsvondst: ID 183 (melding ID 180)
Datum vondstmelding: 04/08/2017
Evaluatie ter plaatse: 10/08/2017 (Geert Vynckier)
CAI ID: 216024
Opmaak verslag: Geert Vynckier (geert.vynckier@vlaanderen.be)
Foto's: Geert Vynckier (agentschap Onroerend Erfgoed)

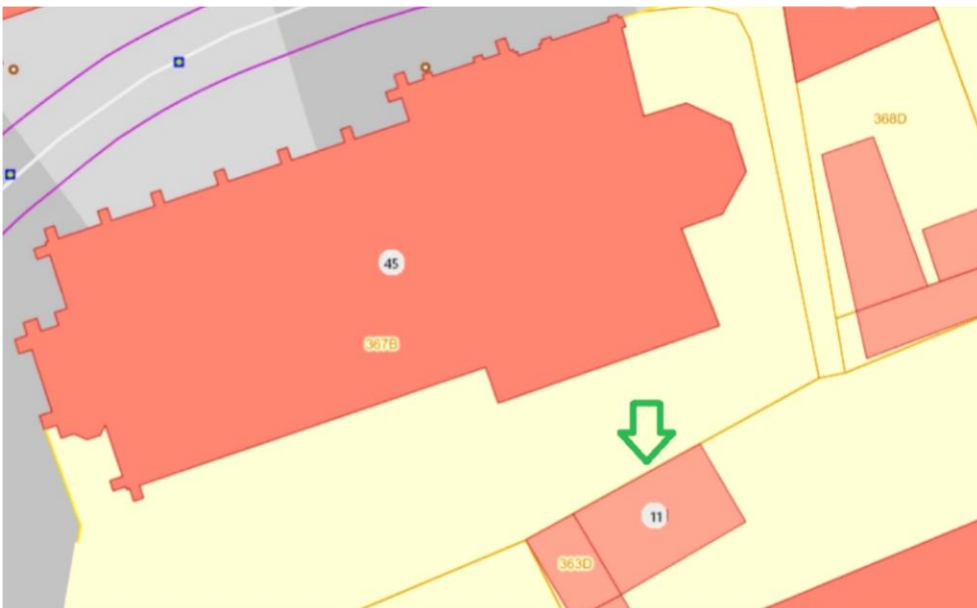
6.1.2 Situering

Bij restauratiewerken en het graven van een werkputje voor de nutsleidingen op de rooilijn, tussen de kerk en de 'Kleine Pastorie' werden enkele skeletresten aangetroffen. Het betrof een schedel en enkele ruggenwervels. Deze werden ingezameld en apart gehouden.

De site is gelegen in het midden van de dorpskern van Kampenhout aan de rand van het oude kerkhof rond de Onze-Lieve-Vrouwekerk tegen de oude pastorie (ook 'Kleine Pastorie' genoemd) die op deze plaats de kerkhofmuur verving (fig. 143-144).

Figuur 143: Situering van de vondstlocatie op het GRB (© AGIV).

Figuur 144: Situering van de vondstlocatie op een detail van het GRB (© AGIV).

6.1.3 Historische gegevens

Ten zuiden van de laatgotische Onze-Lieve-Vrouwkerk, die in 1874 in neogotische stijl werd vernieuwd, werd in 1638 de pastorie gebouwd. Deze bleef als aanheerigheid bewaard toen men rond het midden van de 18de eeuw een nieuwe, grotere pastorie ('Grote Pastorie') optrok net ten zuiden van de oude. Het kerkhof en de kerkhofmuur zijn duidelijk te herkennen op de kaarten van Villaret (1745-1748) en de kaart van Graaf de Ferraris (1771-1778). Ook op de latere Atlas der Buurtwegen (midden 19de eeuw) is dit nog duidelijk zichtbaar (fig. 145).

Figuur 145: Situering van de vondstlocatie op de Atlas der Buurtwegen (© AGIV).

6.1.4 Vaststellingen en evaluatie op het terrein

Samen met de vinder Pieter-Jan Emmerechts werd de locatie bezocht op 10/08/2017. Na het bekijken van de schedel en de ruggenwervels werd het werkputje bekeken (fig. 146). De ingezamelde skeletresten werden bij het graven van een kijkputje (1,10x1,10 en 1,20 m diep) aangetroffen tegen de noordelijke muur van de 'Kleine Pastorie'. De nutsleidingen bevonden zich op ongeveer 50 cm diepte (fig. 147). Het is onder deze nutsleidingen dat de skeletresten werden opgeraapt. De onderste delen van de ledematen waren nog deels zichtbaar in het noordprofiel maar waren niet bereikbaar door een stelling die hierop stond (fig. 148). Ze blijven voorlopig *in situ* bewaard. Een duidelijke aflijning van de grafkuil was niet zichtbaar.

Figuur 146: Situering van het kijkputje (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 147: De nutsleidingen waaronder de skeletresten werden aangetroffen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 148: Het noordprofiel van het kijkputje (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.1.5 Afspraken en conclusies

Daar de aangetroffen skeletresten, die zeker behoren tot het opgeheven kerkhof, niet meer *in situ* zaten en de resterende onderste ledematen nog *in situ* zichtbaar waren, werd besloten geen verder actie of onderzoek te verrichten. De skeletresten worden voorlopig door de architect bewaard. Tijdens het bezoek werd ons gemeld dat in het verlengde van deze kijkput, richting noordoosten, in de toekomst nog een sleuf voor nieuwe nutsleidingen zal worden gegraven. Zodra er nieuwe archeologische resten worden aangetroffen, zal het agentschap Onroerend Erfgoed via de toevalsvondstenapplicatie op de hoogte gebracht worden.

